

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقاله پژوهشی و ارزیابی علمی

طرح ملی فهم قرآن در دبستان

مناطق ۵-۷-۱۱-۱۵-۱۹ شهر تهران
نواحی هفت‌گانه شهر مشهد - استان خراسان رضوی

مجمع مدارس دانشجویی قرآن و عترت (علیه السلام)
دانشگاه تهران

مجمع مدارس دانشجویی قرآن و عترت (علیه السلام)

زمستان ۱۳۹۹ - بهار ۱۴۰۰

۳	چکیده
۴	مقدمه و بیان مساله
۶	پرسش های پژوهشی
۷	سند تحول بنیادین
۱۱	مفهوم رشد و غی در قرآن
۱۲	تفاوت مفهوم عرفی و حقیقی رشد
۱۲	مراحل و مراتب رشد و غی
۱۳	رشد، اصلی ترین غایت زندگی انسان از منظر قرآن
۱۴	تعلیم و تزکیه رشد مدار
۱۵	دوره دوم رشد، دوره تکلم تا بلوغ
۱۷	دوره های رشد محقق کننده اهداف کلان تربیتی در سند تحول بنیادین
۱۹	فهم قرآن در دبستان
۲۶	شیوه اجرایی پیشنهادی برای معلمان
۲۶	مقدمات و لوازم اجرای فهم قرآن در کلاس
۲۷	روش پژوهش
۲۸	طرح ملی فهم قرآن در دبستان
۳۱	پشتیبانی مجازی در اجرا
۳۱	بررسی ویژگی های آموزگاران داوطلب
۳۳	شیوه ارزیابی
۳۴	سوالات و تحلیل و یافته های پژوهشی آن ها
۳۵	نتایج یافته های پژوهشی
۳۷	میزان رضایتمندی آموزگاران از طرح ملی فهم قرآن در دبستان (ارزیابی مستقیم)
۳۸	نظرات ارسالی و پیام های مدیران و معلمان
۳۹	بحث و نتیجه گیری
۴۰	منابع
۴۱	پیوست
۴۲	نمونه نظرات ارسال شده توسط معلمان و مدیران

چکیده

فهم قرآن در دبستان، الگویی آموزشی است که متناسب با ویژگیها و اقتضائات دوره دوم رشد یعنی مقطع دبستان تدوین شده است. این الگو با محور قرار دادن قرآن به عنوان کتاب قوانین و حقایق زندگی که مسلط بر سایر علوم است، به معرفی اصول و روشهای آموزشی می پردازد که به کمک آنها دانش آموزان ضمن فراگیری علوم مختلف (قرآن، فارسی، ریاضی، علوم، هنر، مطالعات و غیره) در زندگی اهل تفکر شده و می توانند در امور مختلف «خیرگزین» باشند.

بی شک از آنجایی که مبنا و اصول این طرح مبتنی بر پژوهش های قرآنی بوده و محتوای آن نیز بر خود سوره های قرآن استوار است از طرفی زمینه و بستری مناسب جهت جاری شدن حقایق قرآن در زندگی معلمان، دانش آموزان و اولیای آنهاست و از طرفی دیگر گام مهمی در راستای اجرایی شدن سند تحول بنیادین بوده و ان شاء الله محقق کننده اهداف بلند این سند در دست یافتن به حیات طیبه و برقراری جامعه عدل مهدوی می باشد.

در این پژوهش پس از معرفی مبانی نظری و الگوی آموزشی فهم قرآن در دبستان به بررسی و تبیین روشها و نتایج اجرای پایلوت طرح ملی فهم قرآن در دبستان در استان خراسان رضوی، اصفهان و شهر تهران پرداخته شده است.

روش پژوهش کمی و پیمایشی بوده و در برخی مواقع، کیفی از نوع توصیفی-تحلیلی است و نمونه گیری، از کل جامعه آماری شرکت کننده است.

نتایج پژوهش نشان می دهد اجرای این طرح در نواحی آموزش و پرورش شهر مشهد و ۵ منطقه از شهر تهران با موفقیت خوبی همراه بوده و به نظر می رسد سهولت اجرا و بررسی کیفی انتقال مفاهیم می تواند زمینه ساز اجرای گسترده تر آن در سراسر کشور باشد.

مقدمه و بیان مساله

تعلیم و تربیت یکی از مهمترین موضوعاتی است که از دیرباز مورد توجه دانشمندان، نظریه پردازان و سیاستگزاران جوامع مختلف قرار گرفته است. نظام تعلیم و تربیت هر جامعه‌ای، اهداف، اصول و روشهایی خاص خود دارد که بر مبانی تعلیم و تربیت آن نظام استوار است.

این مبانی بر اساس جهان بینی و فلسفه حاکم بر جامعه و نوع نگرشی که به هدف زندگی انسان و سعادت و شقاوت او دارند، تعریف و تبیین شده و به عنوان راهنمایی عمل دست اندرکاران تعلیم و تربیت در جهت «رشد» و پرورش افراد آن جامعه قرار می‌گیرد. از این رو اهمیت موضوع تعلیم و تربیت به آن جهت است که اولاً ارتباطی مستقیم با موضوع «رشد» انسان داشته و ثانیاً نقش اساسی در تحقق اهداف جامعه ایفا می‌کند. به طوری که می‌توان گفت سعادت و شقاوت، و صعود و سقوط یک جامعه در گرو نظام تعلیم و تربیت آن جامعه است.

در ارتباط با مفهوم «رشد» دو دیدگاه وجود دارد؛ دیدگاه طبیعی یا مادی و دیدگاه فطری و حقیقی. در دیدگاه مادی، رشد مجموعه تغییرات کمی و کیفی جسمانی و روانی است که طی فرآیندی مرحله‌ای و پیوسته در طول حیات انسان به وجود می‌آیند و در زمان مرگ به پایان می‌رسد (برک، ۱۳۸۸). اما در دیدگاه فطری یا حقیقی که ریشه در آیات قرآن دارد، «وضعیت هدایت و کمال یافتگی انسان»، رشد نامیده شده و طبیعت و حرکتهای مادی، زمینه و مقدمه‌ای برای رشد محسوب می‌شوند. به همین دلیل توقف حرکت در جسم به معنای توقف رشد او نیست (اخوت، ۱۳۹۴) در واقع قرآن کریم به عنوان تنها منبع وحیانی و هدایتگر انسان، رشد را مفهومی فطری معرفی می‌کند و تعلیم و تربیت را بستری برای شکوفایی استعدادهای فطری و بالقوه انسان می‌داند. از منظر قرآن برای انسان در بدو ورود به دنیا غایت و مقصدی در نظر گرفته شده و برای نزدیک شدن به غایت، مسیر مشخص و امکانات و نعمات و ابزاری فراهم شده است. نحوه استفاده از این نعمات و امکانات مادی در جهت مقصد حقیقی، میزان هدایت و رشد یافتگی فرد را تعیین می‌کند. بی‌شک برای این منظور انسان از ساختاری متناسب برخوردار شده، ساختاری که بتواند او را به غایت تعریف شده‌اش برساند (همان)

این ساختار متناسب، در سوره مبارکه تین به احسن تقویم یاد شده است **(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ * وَطُورِ سِينِينَ * وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ * لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ)** «به نام خداوند رحمان و رحیم * سوگند به دو سرزمین (انبیاء خیز) شام و بیت المقدس (یا قسم به انجیر و زیتون) * و سوگند به سرزمین طور سینا» * سوگند به مکه این بلد امین * که ما انسان را به بهترین نظام خلقت خلق کردیم»

منظور از خلق کردن انسان در احسن تقویم این است که تمامی جهات وجود انسان و همه شئونش مشتمل بر «تقویم» است و معنای تقویم انسان آن است که در بهترین شکل ممکن و متعادل ترین نظام خلق شده است، چه از لحاظ ساختار مادی و چه از لحاظ ساختار روحی و فطری. در واقع انسان به حسب خلقت

طوری آفریده شده که صلاحیت دارد به رفیع‌اعلی عروج کند، و به کمال رشد و سعادت ابدی نایل شود، و این به خاطر آن است که خدا هرگونه استعدادی را در وجود او قرار داده و ابزار و امکانات لازم برای کسب علم و عمل صالح و پیمودن مسیر کامل را در اختیار او قرار داده است (طباطبایی، ۱۳۷۴ و مکارم شیرازی، ۱۳۷۱). طبیعتاً در این مسیر انسان در معرض موقعیتها، امکانات و بهره‌مندی‌هایی قرار می‌گیرد که برخی با ساختار درونی او و مسیری که می‌بایست طی کند، متناسب بوده و برخی متعارض است. پرواضح است که حرکت و سیر انسان در مسیر و رشد و تعالی‌اش در گرو آن است که این تناسب و تعارض را شناخته و با استفاده درست از آن چیزهایی که با طبع فطری او متناسب هستند، مسیر رشد و سعادت حقیقی را طی نماید (اخوت، ۱۳۹۳، الف).

بنابراین «رشد را می‌توان به عنوان مهمترین غایت زندگی انسان معرفی کرد که در منطق این غایت برای انسان مراتبی از منفعت بر اساس ساختار وجودی‌اش در نظر گرفته شده است که با فعال نمودن هر مرتبه می‌تواند به مراتب بالاتر صعود یابد و هر لحظه به کمال نزدیک شود» (اخوت و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۹). حال پرسشی مطرح است که تعلیم و تربیت، باید مبتنی بر چه اصول و ویژگی‌هایی باشد، تا بتواند پاسخگوی نیازهای فطری و حقیقی جامعه بشری بوده و انسان را در هر مرتبه از رشد به سوی منافع و مقاصد حقیقی‌اش سوق دهد؟

با توجه به فطری و حقیقی بودن مفهوم رشد از منظر قرآن، تعلیم و تربیتی می‌تواند در راستای مقاصد و منافع حقیقی انسان عمل کند که روشهای آن مبنای فطری و وحیانی داشته باشد.

قرآن کریم علم توحید را به عنوان اساس هر تعلیمی معرفی کرده و بیان می‌کند که مقدمه و زمینه هر تعلیمی، «تزکیه» به معنای پاکسازی و آماده‌سازی است. از این رو تعلیم و تزکیه به عنوان بهترین روش مبتنی بر کتاب وحی می‌تواند موجب اصلاح و شکوفایی ساختار انسان شده و او را به رشد حقیقی‌اش برساند (همان).
بر این اساس به نظر می‌رسد امروزه نظام‌های آموزش و پرورش نیازمند پژوهش و تولید محتوا و طراحی الگوهای آموزشی جامع و کاربردی بر مبنای تعلیم و تزکیه رشد مدار هستند. پژوهش‌های بنیادی صورت گرفته در خصوص رشد انسان از منظر قرآن می‌تواند راه‌گشای پژوهش‌های کمی و کیفی متعددی در حوزه تعلیم و تربیت باشد.

در پژوهش حاضر، محدوده مطالعاتی و میدانی بر دوره دوم رشد دوره ابتدایی بوده و از این رو در صدد آن هستیم که اولاً بر محور قرآن کریم به عنوان بهترین منبع و محتوای تعلیم و تزکیه، به معرفی رویکرد و الگویی تربیتی با توجه به سوره‌های قرآن متناسب با اقتضائات و ویژگی‌های دوره دوم رشد یعنی مقطع دبستان پردازیم و ثانیاً به بررسی و تبیین روشها و نتایج اجرای این طرح در مناطق و نواحی اجرا شده در استان خراسان رضوی و شهر تهران در راستای پاسخ به پرسش‌های پژوهشی می‌پردازیم.

پرسش‌های پژوهشی

- شیوه و فرایند اجرای طرح ملی فهم قرآن در دبستان در استان خراسان رضوی و شهر تهران چگونه انجام شد؟
- نسبت الگوی آموزشی و تربیتی براساس خیرگزینی با برنامه‌های آموزشی مصوب در آموزش و پرورش چگونه است؟
- الگوی آموزشی خیرگزینی چگونه اهداف سند تحول بنیادین را محقق کرده و راهبردهای اساسی آن را عملیاتی می‌کند؟
- اقبال معلمان و نحوه آموزش آن‌ها در اجرای پایلوت چگونه بوده است؟
- بازخورد‌های معلمان از اجرای این طرح به صورت داوطلبانه چگونه بوده است؟

سند تحول بنیادین

سند تحول بنیادین، درصدد آن است تا نظام آموزشی وارداتی و برآمده از تئوری‌ها و اندیشه‌های مدرنیته را به نظام آموزش و پرورش مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی تبدیل کند و زمینه دستیابی آگاهانه و اختیاری فراگیران و دانش‌آموزان را به مراتبی از حیات طیبه و برپایی جامعه عدل مهدوی (عج) هموار سازد. «وضع مطلوب بشر در همه ابعاد و مراتب، براساس نظام معیار اسلامی و مبانی و ارزش‌های مقبول دین الهی است که تحقق آن باعث دستیابی به غایت زندگی یعنی قرب الی الله خواهد شد. اینگونه زندگانی مستلزم ارتباط آگاهانه و اختیاری با حقیقت هستی و تشدید رابطه‌ی با او در همه شئون فردی و اجتماعی زندگی است که باید براساس انتخاب و التزام آگاهانه و آزادانه‌ی نظام معیار مناسب با دین اسلام باشد. یکی از مشخصات اصلی حیات طیبه، تکیه بر ارزش‌های غایی زندگی و نظام معیار متناسب با آن یعنی مبانی و ارزش‌های مقبول دین اسلام باشد.» حیات طیبه نام دارد (سند تحول بنیادین: فصل ۱). تحقق این حیات در نظام تعلیم و تربیت دوری، از جمله اهداف مهم و اساسی مطرح در سند است که با توجه به آن لازم است دانش‌آموختگان نظام تعلیم و تربیت طرح شده، شایستگی‌ها پایه را در ساحت‌های تعلیم و تربیت کسب کنند.

نظام تعلیم و تربیتی که این حیات طیبه را محقق کند باید دارای ارزش‌هایی براساس آموزه‌های قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم (ص) حضرات اهل بیت (علیهم السلام) و همچنین محقق‌کننده ارزش‌های مندرج در بیانیه ارزش‌ها در فصل دوم باشد. لذا محور قرار گرفتن تعلیم و تربیت براساس قرآن، از جمله اصولی ترین اقدامات در راستای تحقق حیات طیبه است. «زیرا با توجه به پذیرش ربوبیت خداوند متعال، به عنوان یگانه رب حقیقی جهان و انسان، این نظام معیار، جهت‌آسایی نحوه تحقق حیات طیبه را در همه مراتب و ابعاد زندگی با این نظام (تقوا)، وجه تمایز اساسی حیات طیبه از زندگی غیردینی (= سکولار) رایج محسوب می‌شود. که نقطه اوج و حقیقت آن در جامعه جهانی مهدوی محقق می‌گردد» (همان).

علاوه بر توجه بر «آموزه‌های قرآن کریم و نقش معنوی، اسوه‌ای، هدایتی و تربیتی پیامبر اکرم (ص) و حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) و ائمه معصومین (علیهم السلام) به ویژه امام زمان (عج) و ولایت مداری در تمام ساحت‌ها برای تحقق جامعه مهدوی» لازم است به «فرایند تعلیم و تربیت در تمام ساحت‌های تعلیم و تربیت منطبق بر نظام معیار اسلامی مبانی و ارزش‌های برگرفته از قرآن کریم، سنت حضرات معصومین (علیهم السلام) و عقل که تعلیم و تربیت اعتقادی و عبادی و اخلاقی در محوریت آن قرار دارد»؛ توجه کرد. (سند تحول بنیادین: فصل دوم)

فهم قرآن

ساحت های تعلیم و تربیت					
اعتقادی	عاطفی	اخلاقی	زیباشناختی و هنری	اقتصادی و حرفه ای	علمی و فناورانه

لازم است در فرایند تعلیم و تربیت «زمینه سازی کسب شایستگی های پایه با تاکید بر خصوصیات مشترک اسلامی ایرانی و انقلابی، در راستای تکوین و تعالی پیوسته هویت دانش آموزان در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی» ایجاد شود (همان).

برای این زمینه سازی لازم است ابتدا شایستگی های پایه در هر مقطعی از نظام دوری احصاء شده و با توجه به اقتضائات دانش آموزان، در هر مقطع از نظام دوری، ساحت های تعلیم و تربیت محقق گردد. همچنین باید «جامعیت، یکپارچگی و توجه متوازن به ساحت های تعلیم و تربیت» (همان) را در نظر داشت. لذا تحقق کامل شایستگی های پایه در یک نظام دوری کامل اتفاق افتاده و این فرایند در مقاطع پی در پی اتفاق می افتد.

با توجه به «نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت کننده و اسوه ای امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت و موثرترین عنصر در تحقق مأموریت های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی» (همان)، میبایست برنامه های تعلیم و تربیت در جهت توانمندسازی معلم و جایگاه معلمی بوده و نقش معلم به عنوان هدایت کننده اصلی در هر مقطعی از نظام دوری کاملاً مشخص باشد. این جایگاه و نقش معلمی در هر دوره ای با توجه به مخاطب و فرایند اکتساب شایستگی های پایه در هر بازه زمانی می تواند حالات مختلفی داشته باشد. «سلامت جسمانی، نشاط و تقویت اراده» و «کرامت ذاتی و اکتسابی انسان و کسب فضائل اخلاقی از جمله: ایمان، تقوا، تولی و تبری، عمل صالح، خودباوری، روحیه مجاهدت، ظلم ستیزی، علم، حکمت، عفت، شجاعت، عدالت، صداقت، ایثار و فداکاری»، «تکوین و تعالی جنبه های انسانی هویت دانش آموز برای تقویت روابط حق محور، عدالت گستر، و مهرورزانه با همه انسان ها در جهان»، «منزلت علم نافع، هدایت گرو توانمند ساز»، «مسئولیت پذیری همه جانبه، مشارکت اجتماعی و داستن روحیه جمعی و مهارت مورد نیاز در جامعه»، «روحیه کارآفرینی، کسب شایستگی های عام حرفه ای و مهارتی و هنری زمینه ساز کار مولد» و «بازرعیات تفاوت های فردی، جنسیتی، فرهنگی و جغرافیایی» از جمله مواردی است که پرورش یافتگان نظام تعلیم و تربیت باید از آن ها بهره مند بوده و برای تحقق این امر لازم است فرایند آموزشی آن در «مدرسه به عنوان کانون تعلیم و تربیت رسمی عمومی و محل کسب تجربه های تربیتی» تدوین گردد.

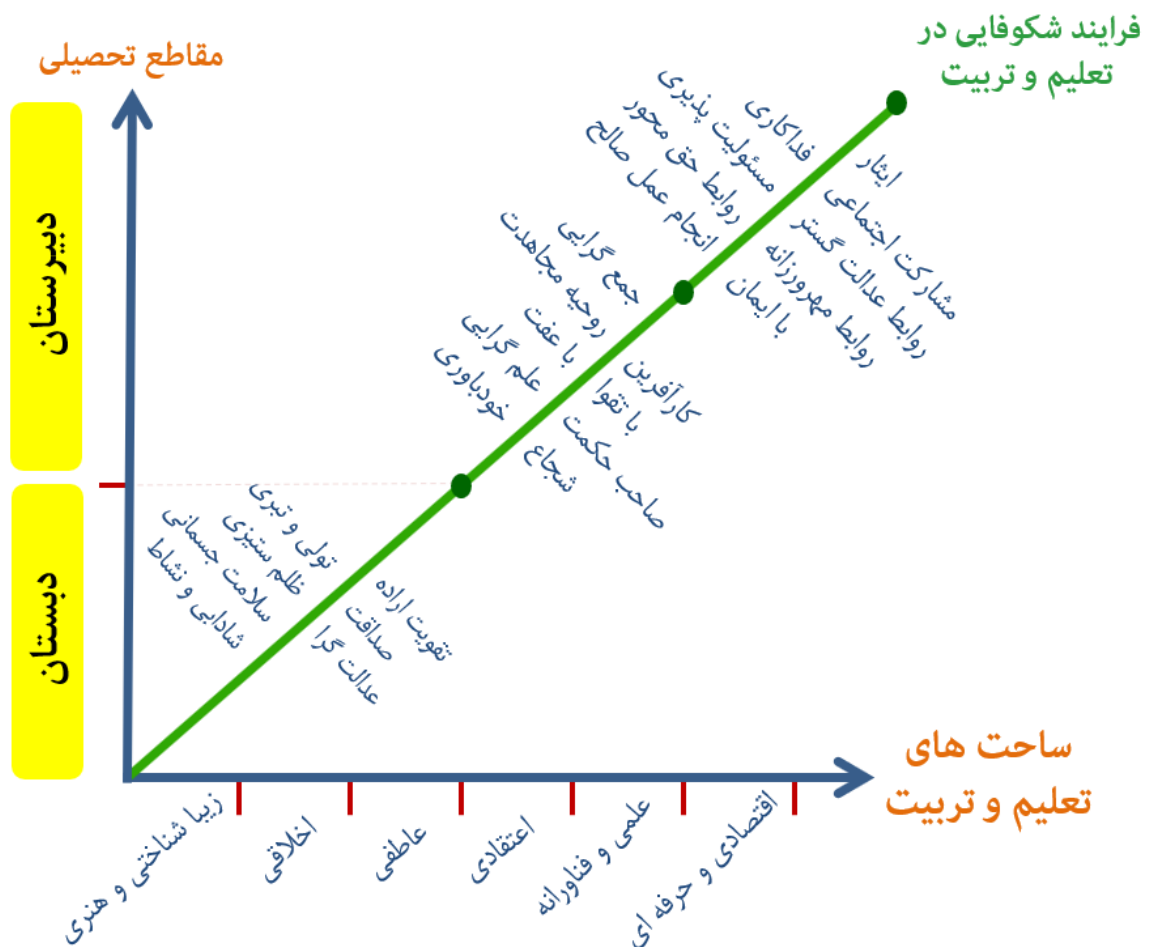

فهم قرآن

دبستان				دبیرستان	
اول - دوم - سوم		چهارم - پنجم - ششم		هفتم - هشتم - نهم	
سلامت جسمانی		عدالت		تقوا	حکمت
شادابی و نشاط		صداقت		روحیه مجاهدت	خودباوری
ظلم ستیزی		تقویت اراده		عفت	روحیه جمعی
		تولی و تبری		کارآفرین	شجاعت
				علم گرایی	
					فداکاری

تقسیم بندی اکتساب ارزش ها و شایستگی های پایه بر اساس اقتضات سنی کودک و نوجوان

با توجه به اقتضات سنی و توانمندی های وجودی و ادراکات دانش آموزان در سنینی که در فرایند تعلیم و تربیت قرار دارند ، می توان این فرایند را با توجه به شایستگی های اکتسابی ، همانند روبه رو تعریف نمود :

آنجا که این تحول، در راستای رسالت خطیری است که انبیای الهی و اولیای ربانی برعهده داشته‌اند، لذا الگوها و برنامه‌های آموزشی و درسی نیز در این تحول، باید ملهم از آموزه‌های وحیانی و معارف الهی و سازگار با نظام معیار اسلامی باشد تا تحقق این هدف، میسر گردد. «زیرا با توجه به پذیرش ربوبیت خداوند متعال، به عنوان یگانه رب حقیقی جهان و انسان، این نظام معیار، جهت اساسی نحوه تحقق حیات طیبه را در همه مراتب و ابعاد زندگی با این نظام (تقوا)، وجه تمایز اساسی حیات طیبه از زندگی غیردینی (= سکولار) رایج محسوب می‌شود. که نقطه اوج و حقیقت آن در جامعه جهانی مهدوی محقق می‌گردد» (سند تحول بنیادین: فصل اول) همچنین موارد ذکر شده در نموداری که گذشت از حیث آموزش‌های اصلی به شمار می‌رود و باید دقت داشت بقیه ارزش‌های بیان شده در فصل دوم در نحوه اجرا لحاظ گردد تا «جامعیت، یکپارچگی و توجه متوازن به ساحت‌های تعلیم و تربیت» محقق گردد.

اهمیت این موضوع از طرفی و ضرورت توجه به مقطع ابتدایی به عنوان اولین دوره آموزش رسمی و همچنین تاثیر آموزش‌های این دوره بر دبیرستان، انگیزه و علت ارائه الگویی برای انواع فعالیت‌های آموزشی و تربیتی با محوریت سوره‌های قرآن متناسب با ویژگی‌های مقطع دبستان و اقتضات تربیتی این دوره سنی برای مدیران و معلمان و تحقق اهداف و راهبردهای کلان سند تحول بنیادین شد.

• مدرسه در افق چشم انداز

برپایه چشم انداز سند تحول بنیادین، «مدرسه جلوه‌ای است از تحقق مراتب حیات طیبه، کانون عرضه خدمات و فرصت‌های تعلیم و تربیتی، زمینه ساز درک و اصلاح موقعیت توسط دانش‌آموزان و تکوین و تعالی پیوسته هویت آنان بر اساس نظام معیار اسلامی». (سند تحول بنیادین: فصل چهارم) و در حقیقت اولین مبدا تحقق ارزیابی هرگونه فرایند دستیابی به شایستگی پایه با معیار نظام اسلامی برای رسیدن به حیات طیبه، مدرسه می‌باشد. مدرسه «برخوردار از قدرت تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در حوزه‌های عملیاتی در چارچوب سیاست‌های محلی، منطقه‌ای و ملی» می‌باشد و «دارای ظرفیت پذیرش تفاوت‌های فردی، کشف و هدایت استعداد‌های متنوع فطری و پاسخگویی به نیازها، علائق و رغبت دانش‌آموزان» و «نقش‌آفرین در انتخاب آگاهانه، عقلانی، مسئولانه و اختیاری فرآیند زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی دانش‌آموزان بر اساس نظام معیار اسلامی» است. لذا فرایند تعلیم و تربیت باید دارای چارچوب‌های مشخص، منعطف و متناسب با تمام ساحت‌های فردی و اجتماعی در دانش‌آموزان باشد تا مدرسه‌ای که «خواستار تعالی مستمر فرصت‌های تربیتی، تسهیل‌کننده هدایت، یادگیری و تدارک بیننده خودجوش ظرفیتهای جدید» و «تأمین‌کننده نیازهای فردی و اجتماعی» است؛ به نسبت دانش‌آموزان و همچنین مسائل مبتلا به اجتماعی، نقش‌آفرینی مطلوب داشته باشد (همان).

مسیر و فرایند آموزشی مبتنی بر متن وحی می‌تواند محقق‌کننده راهبردهای بیان شده باشد تا مسیر رسیدن به هدف‌های کلان مشخص گردد. ابتدا لازم است منطق تربیت و جایگاه رشد در عرف معنایی قرآن بررسی گردد.

مفهوم رشد و غی در قرآن

« مفهوم رشد در قرآن از یک سو با بلوغ عقلی در ارتباط است و از سوی دیگر با مفاهیمی چون حق، نور، هدایت و نفع حقیقی مرتبط شده است. بنابراین شناخت و گزینش آن، که در گرو شناخت و گریز از غی است، رمز حیات حقیقی و غایتی برای تعلیم و تزکیه انسان توسط دین است. همچنین تشخیص و گزینش رشد با چنین مفهومی به عنوان پایه هرگونه خیر فردی و اجتماعی می باشد» (اخوت، ۱۳۹۳، الف: ۳۳). لذا در این بخش از نوشتار برای رسیدن به چنین مقصودی سعی شده است از طرفی معنای مفاهیم رشد و غی از منظر قرآن تبیین شده و از طرف دیگر متمایز میان مفهوم قرآنی و عرفی رشد روشن گردد.

با بررسی این کلمه در لغت می یابیم: گاهی آن را به « اصابت و رسیدن به واقع و صواب » معنا کرده اند، بر این اساس می توان گفت، از آنجایی که حق یگانه ثابت واقع در نظام عامل است، منشأ و مبدأ بروز هر رشد و وقوعی بوده و به همین جهت تنها با اتصال به حق است که رشد رقم می خورد. گاهی این کلمه را به معنای « هدایت شدن در مسیر خیر و صلاح معنا کرده اند که در این صورت نتیجه، هدایت و غایت آن خواهد بود » (اخوت، ۱۳۹۴: ۲۲۷).

در واقع وقتی خداوند در قرآن میفرماید (...فَدَّ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ...) منظور چیزی از جنس نور و نازل شدنی و فرآیند پس از هدایت است. به این معنی که وقتی هدایت اتفاق می افتد، یک جریان نورانی در انسان پدید می آید و زمینه ساز خیرات و برکات فراوانی می شود.

« همچنین در تفسیر المیزان پیرامون رشد بیان شده: کلمه «رشد» به معنای «رسیدن به واقع مطلب و حقیقت امر و وسط طریق است» و مقابل آن کلمه «غی» قرار دارد که عکس آن است و به معنای «انحراف از راه با نسیان و فراموشی هدف» و «غاوی» به کسی میگویند که اصلا نمی داند چه می خواهد و مقصدش چیست و از آنجایی که «ضالت» به معنای انحراف از راه (با در نظر داشتن هدف و مقصد) است، می توان گفت که هر دو کلمه (غی و ضالت) با وجود تفاوت معنا با اعمال عنایتی مخصوص، با یکدیگر منطبق هستند» (همان). به این ترتیب می توان بیان نمود که « انسان در دنیایی گام نهاده است که بین طریق رشد و غی قرار دارد و باید با شناخت حق و منطبق گردیدن آن با رشد واقعی را برای خود رقم زده و از گرفتاری در انواع نقص و نیازها خود را رهایی بخشد» (همان: ۲۲۸). در این صورت از منظر قرآن « هرگونه انطباق با حقی را از آن جهت که انسان را به مقصود و خیر دلالت می دهد «رشد» خوانند و متقابلا هرگونه عدم انطباق با حق را از آن جهت که در انسان و جامعه ایجاد انحراف می کند «غی» گویند » (همان: ۲۰۲).

به عبارت دیگر «وضعیت کمال یافتگی انسان، که در این حالت اقتضای دریافت حقایق را یافته و به هدایت الهی مشرف می شود «رشد» نامیده شده و وضعیت غیر کمال یافتگی که در این حالت اقتضای دریافت حقایق را از دست داده و به گمراهی سوق می یابد با عنوان «غی» یاد شده است» (اخوت و همکاران ۱۳۹۶: ۱۸).

تفاوت مفهوم عرفی و حقیقی رشد

با توجه به معنایی که از رشد گذشت، مفهومی که از این کلمه با استناد به آیات و روایات برداشت می‌شود تفاوت‌هایی با معنای عرفی دارد که لازم است حتماً مورد توجه محققین و متخصصان تعلیم و تربیت قرار گیرد. در ارتباط با مفهوم «رشد» دو دیدگاه وجود دارد؛ دیدگاه طبیعی یا مادی و دیدگاه فطری و حقیقی. در دیدگاه مادی رشد «فرایندی منظم، مرحله‌ای و پیوسته که از لقاح تا مرگ ادامه داشته و تحت تأثیر شبکه‌های مختلف زیستی، روانشناختی و اجتماعی قرار دارد» (برک، ۱۳۸۸: ۳۷). در واقع این همان مفهوم عرفی رشد است که معنایی عام دارد و برای همه موجودات زنده اطلاق می‌شود و توقف در آن به معنای توقف حرکت زندگی است. به همین دلیل رشد در عرف جنبه مادی دارد و به هر نوع پیشرفت و شکوفایی استعدادی اطلاق می‌شود. در حالی که در دیدگاه فطری یا حقیقی که ریشه در آیات قرآن دارد، رشد «به وضعیت هدایت و کمال یافتگی انسان»، گفته می‌شود. در واقع معنای رشد در قرآن از نوع حیات حقیقی است. این مطلب به معنای نادیده گرفتن حرکت‌های مادی و طبیعت انسان نیست، بلکه طبیعت و زمان و مکان به عنوان مهیاکننده اقتضاء برای رشد بوده و مقدمه و زمینه آن محسوب میشوند (اخوت، ۱۳۹۴). از این رو رشدی که در عرف می‌شناسید کمتر تحت تأثیر القاء قرار می‌گیرد. در حالی که رشد حقیقی بر اساس القاء پدید آمده و از همین طریق بر دیگران اثر می‌گذارد. این موضوع در مورد غی نیز صادق است. بنابراین رشد و غی ساختاری القایی دارند و شکوفایی به وسیله آن از قوانین القاء تبعیت می‌کند. (همان: ۲۴۴).

با توجه به مطالب بیان شده اصطلاح مراحل رشد اصطلاح چندان دقیقی نیست زیرا آنچه در عرف به عنوان مراحل رشد می‌شناسند، در واقع مراحل انواع بلوغ است که از منظر قرآن زمینه و بستری برای دستیابی به مراتب رشد که همان رشد حقیقی است محسوب می‌شود (همان: ۲۱۸). رشد در قرآن به معنای طی کردن مراتب فطری در بستر بلوغ طبیعی است که تبیین هر یک، ما را در فهم دقیق‌تر معنای حقیقی رشد یاری می‌نماید.

مراحل و مراتب رشد و غی

از منظر قرآن مفهوم رشد و مقابل آن یعنی غی، مفهوم «سیر» و «صیوریت» را در زندگی به وجود می‌آورد و بر اساس آن «مراحل و مراتب در زندگی رقم می‌خورد و بسته به اینکه در جهت حق یا باطل است به سمت هلاکت یا فلاح هدایت می‌شود» (همان: ۱۰۵).

«سیر زندگی موجود زنده ناظر بر طی شدن مراحل مختلفی است که هر مرحله با بروزاتی از مرحله قبل از خود متمایز می‌شود. به این شکوفا شدن و بروز یافتن تدریجی آمیخته با طبیعت «سیر» گفته می‌شود. در واقع سیر، حرکت و جریانی است با آغاز و پایانی مشخص، که برای این حرکت می‌توان نقطه مطلوب و مقصودی را منظور نمود. در هر مرحله از زندگی متناسب با شکوفایی توأمندی‌ها و استعدادها، انسان به مرحله‌ای راه می‌یابد که گویی موجود دیگری است. به این تحویل و تبدیل به مرتبه بعد، که موجود از

فهم قرآن

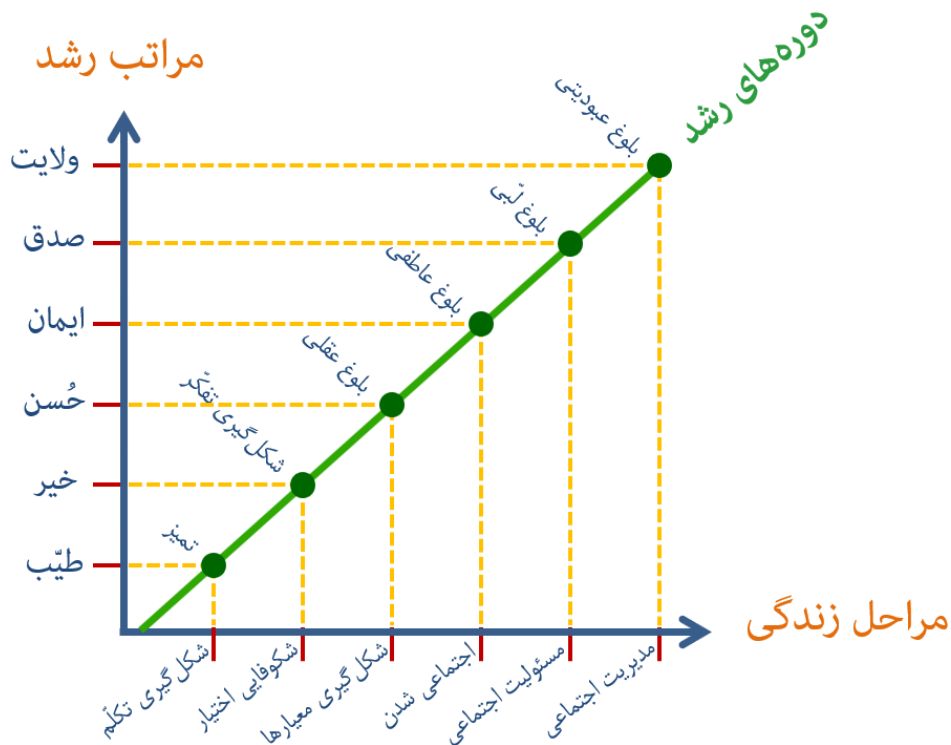
وضعیت قبل خود کاملاً متمایز است «صیر» گفته می‌شود» (همان: ۱۰۳).

مجموعه دوره‌های رشد را می‌توان بر اساس اصلی‌ترین مؤلفه‌های ساختار وجودی انسان که در مراحل مختلف زندگی انسان فعال می‌شود، دسته‌بندی نمود. این دوره‌ها را با توجه به اقتضائات تربیتی هر مرحله که در روایات به آن اشاره شده است می‌توان در قالب مراحل ذیل نیز نام‌گذاری نمود (اخوت، ۱۳۹۳، الف: ۵۷).

دوره اول رشد	دوره دوم رشد	دوره سوم رشد	دوره چهارم رشد	دوره پنجم رشد	دوره ششم رشد
ظهور ولایت و تادیب نطق	ظهور مشورت و ادب	بلوغ عقلی	بلوغ عاطفی	بلوغ لیبی	بلوغ عبودیتی
فعال شدن حواس و ادراکات	فعال شدن تفکر	فعال شدن تعقل	فعال شدن علم و ایمان	فعال شدن فعل	فعال شدن عمل

مؤلفه‌های دوره‌های رشد

مراتب رشد را می‌توان در قرآن به شش مؤلفه کلی دسته‌بندی نمود: طیب، خیر، حسن، ایمان، صدق و ولایت. این مؤلفه‌ها در حقیقت همان رشد است که در تمامی مراحل رشد می‌بایست جاری باشد (همان).

رشد، اصلی‌ترین غایت زندگی انسان از منظر قرآن

بنابر آنچه بیان شد، رشد را می‌توان به عنوان مهمترین غایت زندگی انسان معرفی کرد که در منطق

این غایت برای انسان مراتبی از منفعت بر اساس ساختار وجودی اش در نظر گرفته شده است که با فعال نمودن هر مرتبه می تواند به مراتب بالاتر صعود یابد و لازمه فعال کردن هر مرتبه، حضور در لحظه لحظه های زندگی و عمل متناسب در هر لحظه است. در این صورت هر لحظه از زندگی انسان، مقصودی است که با دانستن ارزش و قدر آن و استفاده از آن، قدر انسان توسعه یافته برای مراتب بعدی قدرت بیشتری می یابد (اخوت و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷).

در اینجا پرسشی مطرح است که چگونه می توان دستیابی به این مقاصد و غایت ها را در تعلیم و تربیت به کار گرفت؟ و یک معلم چگونه می تواند فعالیت هایش را جهت ارتقای رشد دانش آموزانش ساماندهی کند؟

تعلیم و تزکیه رشد مدار.

مسئله از آنجایی که وجه ثابت همه غایت های مشخص شده انطباق با حق است و شناخت حق توسط کتاب و وحی امکان پذیر است، تعلیم و تربیتی می تواند در راستای مقاصد و منافع حقیقی انسان عمل کند که روش های آن مبنای فطری و وحیانی داشته باشد و در راستای ولایت الهی مصداق عینی و عملی آیه (هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ...) باشد.

قرآن کریم علم توحید را به عنوان اساس هر تعلیمی معرفی کرده و بیان می کند که مقدمه و زمینه هر تعلیمی، «تزکیه» به معنای پاکسازی و آماده سازی است. درون انسان اگر فاقد آمادگی دریافت باشد و یا دارای آلودگی هایی باشد؛ قدرت دریافت علم الهی را نخواهد داشت. طبیعی است اگر تزکیه در انسان رخ دهد، تعلیم الهی نیز در او محقق می شود. در صورتی که لایق تعلیم الهی گردد به صفات کامل دست یافته و رشد نصیب او می شود (همان). بنابراین تعلیم و تزکیه ای رشد مدار است که اولاً مبتنی بر وحی بوده و ثانیاً مقاصد و منافع حقیقی انسان را در هر مرتبه از رشد نمایان ساخته و او را در جهت اصلاح و تکامل مقاصد و منافع اعمال اختیاری سوق دهد. در اینگونه تعلیم، علمی که به فرد انتقال می یابد همیشه توأم با عمل بوده و متناسب با اقتضائات سنی و جنسیتی اوست. مسلمانان چنین علمی موجب توانمند کردن نیروهای درونی انسان شده و فرد را به فضلی متناسب میرساند (همان).

در این صورت برای تعلیم و تزکیه رشد مدار لازم است، آموزگاران، برنامه سازان و نظام سازان حوزه تعلیم و تربیت، قبل از هر تعلیم و تزکیه ای در خصوص موارد زیر آگاهی یافته و بر اساس اقتضای متعلم برنامه خود را اجرا کند:

۱. مقاصدی که در سیر ساختار وجودی انسان، پدیدار می شود

۲. در نظر داشت اقتضائات جنسی و سنی متناسب با پدیدار شدن مؤلفه های ساختار وجودی

۳. در نظر داشتن محدودیت های موجود در فهم متعلم (همان: ۱۳)

تذکر: باتوجه به اینکه پژوهش حاضر در خصوص ارزیابی طرح ملی فهم قرآن دبستان اجرا شده مدارس داوطلب در استان خراسان رضوی و شهر تهران می باشد، مبانی نظری این بخش فقط در خصوص دوره دوم رشد که مقارن با دوره ابتدایی است بیان می گردد.

دوره دوم رشد، دوره تکلم تا بلوغ

در هر دوره از زندگی انسان، توان‌هایی قابلیت می‌یابند که اگر این قابلیت‌ها شکوفا نشود، رشد فرزند در دوره‌های بعد دچار اختلال می‌شود

- فعال شدن اختیار

دوره دوم رشد همزمان با مقطع دبستان است. ممکن است دوره پیش دبستان را هم بتوان به آن اضافه کرد. در این دوره فرزندان دوره طفولیت خود را پشت سر گذاشته و در فرایند آغازین بلوغ عقلی قرار می‌گیرند و از وابستگی به استقلال راه می‌یابند. این فرایند با سیری تدریجی اتفاق می‌افتد و هر سال ویژگی مشخصی به فرزند اضافه می‌شود. این دوره غایت دوره قبل و مقدمه دوره بعد خود است، لذا در این دوره تحقق غایت دوره اول و دوم و آمادگی برای دوره سوم مورد نظر است. پس هرگونه تعلیم و تربیتی لازم است با توجه به مقاصد این دو دوره (اول و دوم) در نظر گرفته شود (اخوت، ۱۳۹۶).

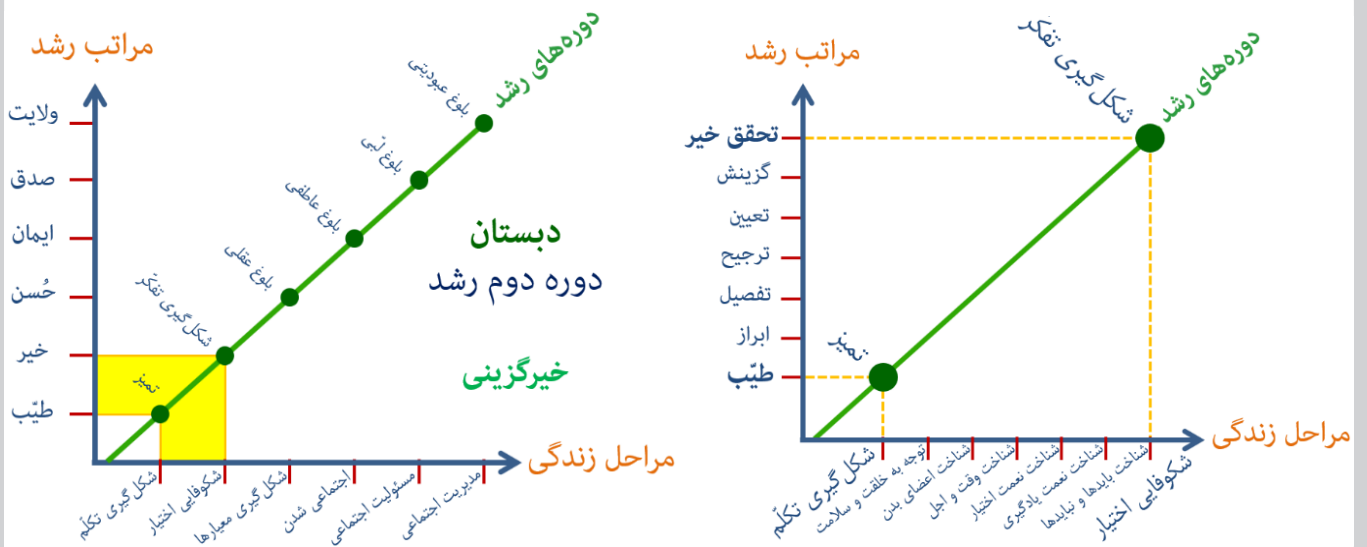
- غایت دوره اول و مقدمه دوره دوم

در دوره اول رشد لازم است طفل به دریافت طبییات مادی و معنوی انس گرفته باشد و رزق طیب را در قالب عواطف پدر و مادر و کلام و کلمات طیب از جانب آنها، دریافت کرده باشد تا با خیالی بدون دغدغه و خاطری آسوده و حالتی شاد و بانشاط وارد دوره دوم رشد خود شود. بنابراین کودک در انتهای دوره اول، وضعیتی شاد و بانشاط دارد و در اثر چنین نیرویی می‌تواند بقیه مسیر خود را در دوره دوم طی کند. انتظار میرفته که فرزند در این دوره به دور از تنش‌های زندگی پدر و مادر بوده باشد و نیز اخلاق نیکوی پدر و مادر و عواطف آنها نسبت به هم را در ذهن تداعی کند. همچنین انتظار بوده که مادران، پدران را نزد فرزندان بزرگ داشته و پدران را نزد فرزندان بزرگ می‌داشتند تا در این صورت قدرت عاطفی فرزند تحت ولایت پدر و مادر تقویت شود (همان).

- ویژگی‌ها و شاخص‌های دوره دوم رشد

کودک با نشاط و شادی و نیز پاکی فطری که دارد دوره دوم را آغاز می‌کند و لازم است در این دوره به سمت و سوی «اختیار» سوق یابد. اختیار بنا به نظر عرف به معنای قدرت انجام دادن یا ندادن کاری است. در صورتی که در فرهنگ قرآن عمدتاً به معنای «پذیرش خیر» است. در واقع محور اصلی این دوره «فعال شدن توان شناخت خیر و انتخاب آن» است. یعنی فرد باید کاری کند که به جز خیر، گزینه دیگری را نپذیرد و تنها خیر را انتخاب نماید. مقابل «خیر در قرآن شر و ضرر است (همان)». «طبیعی است برای این منظور قدرت شناخت نفع و ضرر الزامی است. همچنین لازم است فرد بتواند برای شناخت نفع حقیقی و تمایز آن از نفع غیر حقیقی قدرت تشخیص حقایق را به صورت تفصیلی داشته باشد» (اخوت، ۱۳۹۳، ب: ۱۴۳).

فهم قرآن

مولفه‌های دوره دوم رشد - خیرگزینی

شرط تحقق این مهم، فعال شدن شاخص‌های دوره دوم رشد است که این امر به تدریج حاصل شده و فرزندان دبستانی باید بتوانند در هر پایه به بخشی از آن دست یابند. شاخص‌های رشد در دوره دوم عبارتند از: توانایی تمییز و تمایز، ظهور ادب یا عبودیت (شناخت بایدها و نبایدها، و الزام در رعایت آنها به صورت خودجوش)، انواع تفکر، برنامه‌ریزی، نشاط و شادی، تشخیص خیر و انجام آن.

این بیان از دوره‌های رشد برای دانش‌آموزان می‌تواند بوسیله همه فرایندهای آموزشی در مدرسه فعال شود و کافی است معلم با آن و چگونگی شکوفایی هر کدام آشنا باشد تا در ارتباط روزانه خود با دانش‌آموزان آن را رویکرد تربیتی خود در همه آموزش‌ها قرار دهد و همه فعالیت‌های خود را ذیل یک فرایند تربیتی و رشد مدار قرار دهد.

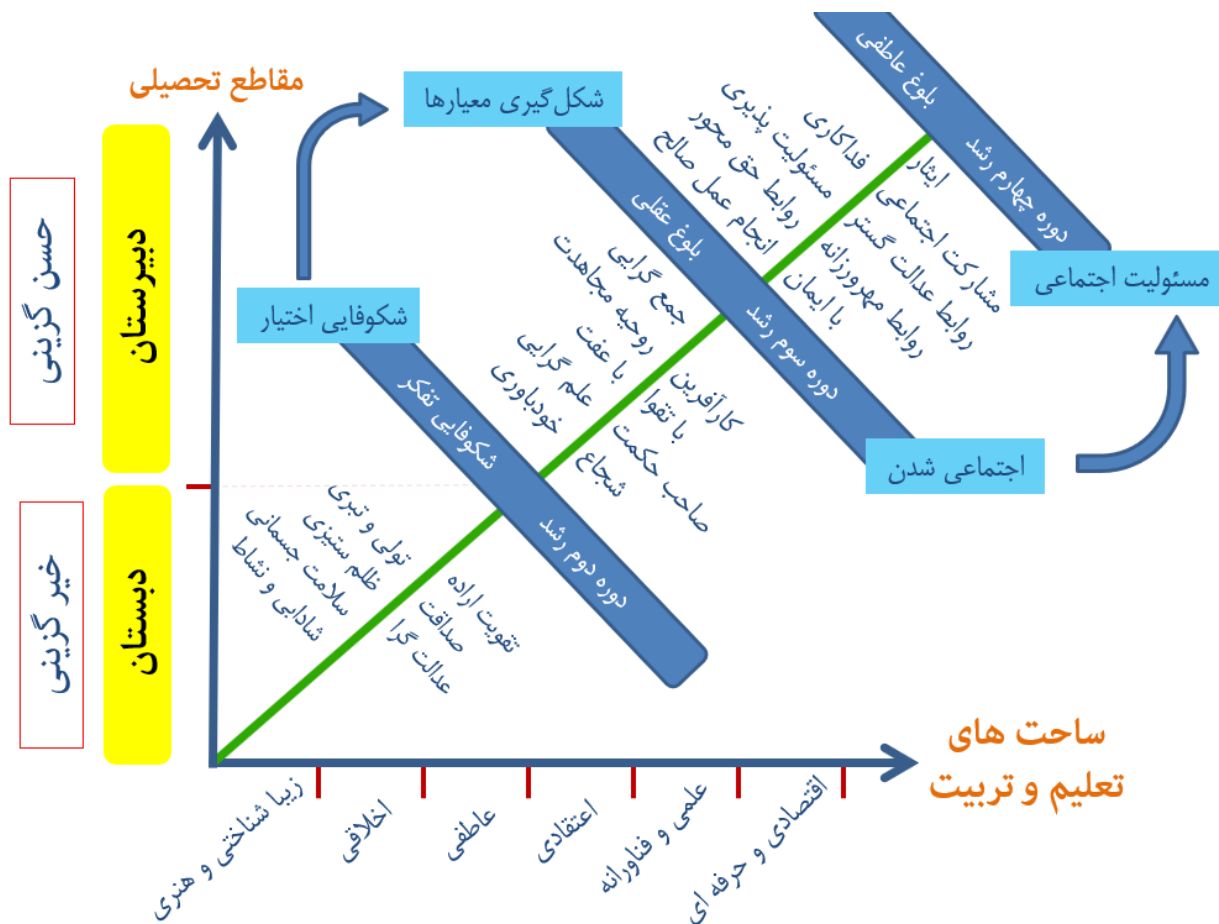
فهم قرآن

دوره های رشد محقق کننده اهداف کلان تربیتی در سند تحول بنیادین

«استقرار نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی بر اساس مبانی نظری و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی» از مهمترین راهبرد های کلانی است که در بردارنده تمامی هدف های کلان باشد.

«نهادینه کردن نگاه یکپارچه به فرآیند تعلیم و تربیت با رویکرد تعالی بخشی در کلیه مؤلفه های نظام تعلیم و تربیت» و «ابتناء فرایند طراحی، تدوین و اجرای اسناد تحولی» از مهمترین راهبرد هایی است که باید آن را مورد توجه قرار داد تا با اجرای برنامه های کوتاه مدت که قابلیت تاثیر قابل توجه تربیتی بر فرایند آموزشی کنونی داشته باشد از مهمترین راهبرد ها به شمار می رود.

با توجه به آشنایی با دوره های رشد و ساختار وجودی انسان و مراتب رشد به شایستگی هایی که کسب آن برای دانش آموزان در نظام تعلیم و تربیتی که محقق کننده حیات طیبه هستند نگاهی بیاندازیم در می یابیم که اهداف و راهبرد های و ارزش های آموزشی و تربیتی منطبق با یکدیگر هستند و دستیابی به شایستگی های بیان شده با محقق شدن دوره های رشد امکان پذیر می باشد.

مؤلفه های فرایند تعلیم و تربیت از منظر سند تحول بنیادین ، بر اساس توانمندی های جسمی و فکری و اجتماعی دانش آموز با توجه به مقطع تحصیلی در نظام دوری ، به صورتی تربیتی کنار هم چیده شدند . با توجه به آشنایی با دوره های رشد و درک مفاهیم اساسی آن در می یابیم که بهترین راه تحقق شایستگی

فهم قرآن

های پایه در دوران دبستان ، شکوفایی اختیار و فعال سازی تفکر است که از نتایج آن خیرگزینی و اراده برانجام خیر می باشد.

در نتیجه شکوفایی اختیار ، شجاعت برای انجام کار خیر و دستیابی به حکمت و علم است که سبب می شود انسان با تقوا و حسن آفرین شود و با گذشت این امر ، این جلوه زیبا آفرین در اجتماع بروز پیدا می کند و منجر به بلوغ عاطفی و مسئولیت پذیری می شود.

بدین ترتیب نیازمند یک نظام آموزشی با توجه به ساختار وجودی انسان و اقتضات دانش آموزان در هر پایه هستیم تا این فرایند را محقق کند. که این امر در کتاب فهم قرآن به طور کامل و نظام مند احصاء شده است و کافی است معلمان رویکرد آموزشی متناسب با دانش آموزان خود را انتخاب کرده و آن هدف تربیتی را همراه با سوره های قرآن با دانش آموزان زندگی کند.

در کتاب فهم قرآن در دبستان ، ابتدا معلمان رویکرد خود را به نسبت قرآن اصلاح کرده و فهم و خود را از قرآن افزایش دهند و درگام بعدی با توانمندسازی نسبت به نحوه استفاده از روش ها و قالب های آموزشی معرفی شده ، بتوانند زمینه و بستری مناسب جهت جاری شدن حقایق قرآن در زندگی دانش آموزان و اولیای آنها را فراهم نمایند. کتاب فهم قرآن در دبستان و دبیرستان در بهار ۱۳۹۶ به رشته تحریر درآمد و برای هر پایه کتاب تفصیلی جداگانه ای نیز تدوین شد که گام به گام معلم را در آموزش مفاهیم سوره ها راهنمایی و یاری خواهد کرد.

در واقع این کتاب ، با محور قرار دادن قرآن به عنوان کتاب قوانین و حقایق زندگی که مسلط بر سایر علوم است ، کمک می کند تا دانش آموز ضمن فراگیری علوم مختلف (قرآن ، فارسی ، ریاضی ، علوم ، هنر ، مطالعات و غیره) در زندگی اهل تفکر شود و بتواند در امور مختلف «خیرگزین» باشد. اگر بخواهیم مقصود فوق ، یعنی یادگیری حقایق و میل به «زندگی با قرآن» در خود و فرزندانمان تقویت شود ، نیاز است که اصول و لوازم این امر متناسب با شاخص های هر دوره از رشد را شناخته تا بتوانیم بستر مناسبی را در جهت میل و رغبت به یک زندگی قرآنی فراهم آوریم و فرزندان خود را در سریع ترین راه ، به رستگاری و پیروزی راهنمایی کنیم.

فهم قرآن در دبستان

۱. در نظر داشتن شاخص‌های دوره دوم رشد یعنی دوره پرورش خیرگزینی

بر اساس آنچه گذشت و همچنین بررسی اهداف پرورش تربیت یافتگان در سند تحول بنیادین در می‌یابیم که، اساس رشد در دوره دوم، فعال شدن قوه اختیار فرزند با طبیعت جسمی و روحی و دارای نشاط و شادابی کامل است. لازمه این امر آن است که ویژگی‌ها و توان‌های این دوره از رشد پرورش یافته و شکوفا شود. این ویژگی‌ها همان طور که بیان شد، شامل شش مؤلفه اصلی است که عبارتند از: توانایی تمییز و تمایز، ادب یا عبودیت، تفکر، برنامه‌ریزی، نشاط و شادی و تشخیص و تحقق خیر. که البته به تدریج حاصل شده و فرزندان در هر پایه به بخشی از موارد دست می‌یابند. مهم آن است که فرزندان در مسیرشان مورد عنایت و هدایت مریبان و والدین قرار گیرند و لحظه‌ای از آن‌ها غفلت صورت نگیرد تا بتوانند به «استقلال فکری» دست یابند.

داشتن ارزیابی از روند رشد فرزندان یکی از مهمترین مواردی است که می‌تواند منشأ تصمیم‌گیری در خصوص تعلیم و تزکیه آنها باشد

• تمییز و تمایز

قوه تمییز، قوه‌ای است که در انسان قرار داده شده و با آن می‌تواند خوب و بد را از هم تشخیص دهد. این قوه در طفولیت به صورت ابتدایی فعال می‌شود و در دوره دوم به شکوفایی می‌رسد. در پایان دوره دوم، این قوه در حد تکلیف فعال می‌شود تا حدی که اگر کسی در این سن خطایی انجام دهد سزاوار مجازات خواهد بود. بنابراین این قوه در صورت آموزش متناسب با رشد فکری فرزندان، با شدت بیشتری رشد می‌کند و قدرت آنها را در انجام خیر و اختیار بیشتر می‌سازد.

• ظهور ادب یا عبودیت

ادب یا عبودیت به معنای زندگی بر اساس چارچوب قوانین الهی و تعدی نکردن از آن است، همچنین شناخت امر و نهی‌های خداوند و انجام و ترک آنهاست. نوعاً بایدها و نبایدهایی که برای دانش‌آموزان تشریح می‌شود، تکلف و سختی دارد در صورتی که اساس آن برای سهولت در زندگی است و اگر کسی به آنها تن ندهد به زندگی سختی مبتلا می‌شود. بنابراین ابتدا لازم است بایدها و نبایدها را به دانش‌آموزان نشان داد و همراه بودن آن‌ها در همه امور زندگی را و عادی بودن مواجهه با آن‌ها را به ایشان آموخت و از طرف دیگر باید بدانند که بایدها و نبایدها اگر منطبق با حق باشد آسان‌تر است

• فعال‌سازی تفکر

از آنجایی که با فعال شدن تفکر، سایر توان‌های تشخیصی انسان نیز فعال می‌شود، تفکر را می‌توان به عنوان شاخص رشد و هم به عنوان عامل رشد به حساب آورد (اخوت، ۱۳۹۴).

تفکر، قرار گرفتن در وضعیتی است که انسان می‌تواند بهترین مصلحت خود را تشخیص دهد و مسیریابی

درستی داشته باشد. مهارت‌های تفکر، آموختنی است و می‌توان در این دوره آن را به دانش‌آموزان یاد داد. آنچه اهمیت دارد این است که بدانیم تفکر توانی است که حتما انسان را به خیر و عبودیت راهنمایی می‌کند و در دل عبودیت نقش خود را ایفا می‌نماید. به عبارت دیگر کارکرد تفکر هموارسازی عبودیت است و در خارج از چهارچوب عبودیت جایگاهی ندارد. در این صورت تفکر هم برای کشف هست و نیست و باید و نباید انسان را یاری می‌کند و هم برای تحقق آن به فرد مساعدت می‌نماید.

• برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی در زندگی یکی از ارکان اعتقاد به هدفمند بودن است. هر قدر فرزند هدفمندتر شود، برنامه‌دارتر می‌شود. منظور از برنامه‌دار شدن، در نظر گرفتن برنامه‌هایی است که به طور خودجوش (نه به عنوان دروس موظف مدرسه) توسط دانش‌آموز انجام می‌شود. همچنین قدرت برنامه‌ریزی وابسته به قدرت تفکر است، هر قدر قدرت تفکر ارتقاء یابد، قدرت برنامه‌ریزی نیز بیشتر می‌شود. قدرت برنامه‌ریزی مانند توان تفکر و عبودیت به تدریج در افراد فعال می‌شود و شروع آن از پایه اول ابتدایی است. تکمیل برنامه‌ریزی در دوره سوم رشد (دبیرستان) اتفاق می‌افتد و در این دوره (دبستان) فرزند می‌تواند بخشی از برنامه زندگی خود را منظم کند

• نشاط و شادی

در طول دوره دوم لازم است حالت شادابی و نشاط فرزندان حفظ شود. زیرا در این دوره تنها در بستر شادابی و نشاط می‌توان تعلیم داد. ویژگی‌های یک کلاس بانشاط در پایه اول تا ششم متناسب با اقتضائات آن‌ها می‌تواند متفاوت باشد. طبیعی است مسئولان و معلمان متناسب با سن، جنس و اقلیم باید به این انواع واقف باشند و بر پایه حفظ و تقویت شادابی و نشاط بیشتر فرزندان سایر برنامه‌ها را تنظیم می‌نمایند (اخوت، ۱۳۹۶).

• تشخیص خیر و انجام آن

همان‌طور که بیان شد، «محور اصلی این دوره بر فعال شدن توان شناخت خیر و انتخاب آن است. برای این منظور لازم است فهم مؤلفه‌های معنایی خیر را در کودکان تقویت کرد» (اخوت و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۴). والدین در کنار مربیان، با ولایتی که خداوند در اختیارشان گذاشته است، موظفند در این دوره حدودشناسی و محدوده‌شناسی را به فرزند بیاموزند و با تعلیم انواع علوم و تقویت تعبد و با تکیه بر فعال کردن انواع تفکر شناخت و توجه فرزند را به تدریج نسبت با موضوعات و مسائلی تقویت کنند.

در واقع مهارت‌های خیرگزینی به عنوان شیوه اصلی انواع تفکر برای ایجاد موضوعات یاد شده در دانش‌آموزان، آنها را با سبک زندگی توحیدی و تعلیم و تزکیه رشد‌مدار و ایجاد حیات طیبه مواجه می‌کند.

۲. در نظر داشتن اقتضائات سنی و جنسیتی فرزندان در فهم مفاهیم متناسب با هر اقلیم

درک انتزاعی در کودکان به تدریج شکوفا می‌شود. لذا آنان مطالب را به صورت مصداقی و جزئی مشاهده و فهم

می‌کنند. بنابراین باید در مورد آنان تا جایی که می‌شود از بیان حرف‌های کلی خودداری کرد. به این صورت که با بیان داستان، مثال و مصداق‌های ملموس و عینی، حقایق در مرتبه پایین‌تری آموزش داده شود تا برای آنها قابل فهم باشد. همچنین لازم است در طرح مباحث توحید، فطری بودن این مبحث در نظر گرفته شود و از اثبات خدا صرف نظر شده و به توجه دادن به او و در نظر داشتن دائمی او، به صورت جدی عنایت شود. از آنجایی که دختران و پسران از یک طرف دارای ویژگی‌های مشترک و از طرف دیگر ویژگی‌های جنسیتی متمایز دارند، می‌توان ابزارها و قالب‌های آموزشی را در حوزه‌های جنسیتی و فراجنسیتی طراحی کرد که در این صورت موضوعات مربوط به هر حوزه نیز با توجه به ویژگی‌های مشترک و غیرمشترک، متمایز خواهد شد. علاوه بر این، ضروری است مربیان هر ویژگی را با توجه به اقلیم هر فرد شناخته و براساس آن به طراحی آموزشی بپردازند.

۳. مفاهیم سوره‌ها و انتقال آن در حد فهم فرزندان

زندگی هر انسانی با حقایق عجیب است، چه خود بداند و چه نداند. از طرفی فهم و درک افراد از حقایق یکسان نیست. یعنی از آنجایی که حقایق هستی دارای مراتب است، هر کسی به نسبت علم و آگاهی و نیز قدرت تفکرش می‌تواند مرتبه‌ای از حقایق را درک کند. بنابراین در دوره دبستان مهمترین وظیفه والدین و مربیان، فراهم کردن بستر برای افزایش علم و آگاهی فرزندان نسبت به حقایق عالم است که این امر باید کاملاً متناسب با نیازها، قدرت تفکر و میزان فهم و درک آنها باشد. در این صورت بهتر است مطالب و حقایق به وسیله محبتی که دانش‌آموزان به معلم دارند، آموخته شده و در قالب فعالیت‌های شاد و با نشاط مانند بازی، داستان، کاردستی، کارهای نمایشی و... بیان شود

۴. توجه به روخوانی، همخوانی و تکرار سوره‌های جزء ۳۰

روخوانی قرآن به معنای خواندن آیات قرآن از طریق الفاظی است که کتابت شده است و خواندن واقعی (قرائت) وقتی صورت می‌گیرد که خود را در موقعیت هر کلمه قرار دهیم و معانی آن را تصویرسازی کنیم. در واقع خواندن الفاظ قرآن مقدمه‌ای برای کشف تصاویر و معانی آن است و بدون آن، حقایق آن فهم می‌شود.

از آنجایی که مفاهیم جزء ۳۰ قرآن خلاصه و فشرده مفاهیم همه قرآن است و فهم این سوره‌ها به دلیل کوتاه بودن بسیار آسان است، آموزش روخوانی این سوره‌ها هم از نظر تصویرسازی و هم از نظر روخوانی الفاظ، ساده و قابل انتقال به دیگران است و می‌تواند دانش‌آموز را به عنوان انتقال‌دهنده این سوره‌ها در خانواده‌ها قرار دهد. علاوه بر این در یادگیری قرآن باید شنیدن نیز فعال باشد. از این رو، روخوانی و همخوانی سوره‌های قرآن چون شنیدن را فعال می‌کند جذابیت دارد و موجب یادگیری و فهم آیات می‌شود.

۵. چگونگی انتخاب سوره‌ها متناسب با هر پایه

انس و فهم قرآن در دوره دوم سبب می‌شود تا قوه اختیار در دانش‌آموز به سمت هدایت فعال شود. همچنین با اختصاص دادن بخشی از برنامه زندگی دانش‌آموز به خود، سبب ایجاد باورهای زیبا در او

می شود. به علاوه موجب تقویت عبودیت در او شده، تقوا را در او احیا می کند. به همین دلیل هر قدر به صورت اصولی برانس و تدبر و فهم تأکید شود، امکان دستیابی به مقاصد دوره دوم بیشتر می شود.

۶. برنامه پیشنهادی برای فهم سوره ها

هرچند می توان تنها یک سوره را برای یک سال مورد توجه قرار داد، اما در عین حال برای هماهنگی بیشتر معلمان پایه ها، سوره های جزء سی در بین مقاطع توزیع شده است. این بدان معنا نیست که همه این سوره ها در این مقاطع کار شود و یا بیشتر کار نشود، بلکه به معنای ارائه الگویی برای معلم است که بتواند برنامه خود را منظم تر ارائه نماید.

آنچه در فهم قرآن مهم است، زندگی کردن با قرآن است، آن هم به صورت حقیقی، نه به شکل صوری و صرفاً برای نمره و امتحان و غیره. همچنین سعی شده در این برنامه یک هدف تربیتی اصلی متناسب با هدف اصلی رشد که فعال سازی اختیار به سمت هدایت است، برای هر پایه انتخاب شود. بدین ترتیب تدبر و فهم قرآن در دبستان به منظور فعال سازی خیرگزینی مورد توجه قرار گرفته است. این هدف، مقصدی مبارک است زیرا همه سعادت انسان به آن ختم می شود.

برای هر پایه، در راستای خیرگزینی یک مقصد کلیدی انتخاب شده است که تحقق آن، یک گام دانش آموز را به خیر و برز نزدیک می کند.

این هدف گذاری موجب هماهنگی آموزش و سهولت در بیان انتخاب مطالب و ارائه آن می شود و به صورت زیر می باشد:

پایه تحصیلی	مقصد اصلی	خلاصه مقصد
اول	فعال سازی انواع ابراز در دانش آموزان همراه با جهت دار کردن عمل که منجر به شادی و نشاط می شود	شادی و نشاط
دوم	توانمند کردن دانش آموزان در تشخیص تمایز بین کارها و تمیز بین خوب و بد همراه با سوق دادن به کارهای خوب که باعث تفکیک و جداسازی خوب از بد می شود	جداسازی خوب از بد
سوم	توانمند کردن دانش آموزان در تحلیل پدیده ها و رخدادها و فهم ارزش های پیرامون آنها که باعث جداسازی پدیده ها و رخدادها از هم و کشف ربط آنها با هم می گردد	جداسازی و کشف روابط
چهارم	توانمند کردن دانش آموزان در تشخیص کارهای بهتر نسبت به سایر کارها همراه با برنامه ریزی برای انجام آن که منجر به اولویت بندی در برنامه های زندگی می گردد	اولویت بندی در برنامه ها
پنجم	توانمند کردن دانش آموزان در شناخت و انجام کارهای خیر و شناخت و دوری از کارهای شر همراه با فعال سازی میل و رغبت (طوع و اطاعت) که منجر به اولویت بندی در برنامه های زندگی می گردد	رغبت به خوبی
ششم	توانمند کردن دانش آموزان نسبت به توانی که خداوند به آنها در حوزه اختیار و انتخاب عطا کرده است همراه با قدردانی از این توان که منجر به گسترش کارهای خیر می شود	گسترش کارهای خیر

فهم قرآن

با توجه به جدول بالا هر پایه دارای مقصد تربیتی برای تحقق خیرگزینی و شکوفایی اختیار با در نظر گرفتن فعال سازی تفکر می شود.

این مقاصد تربیتی می تواند رویکرد و نگرش تربیتی یک معلم در طول یکسال باشد و این رویکرد و نگرش در آموزش همه درس ها نمایان باشد و در انتها میزان رشد دانش آموز در مقطع ابتدایی میزان فعال شدن آن مقصد در نظر گرفته شود.

برای تحقق هر مقصد در دانش آموزان ، لازم است برنامه تفصیلی تر و گام به گام باشد تا بتواند مبتنی بر کلام وحی آموزه های تربیتی را به دانش آموزان انتقال داد. برای تحقق همین امر در فهم قرآن در دبستان نظام سالیانه تحقق اهداف پایه ، به صورت آموزش مفاهیم سوره های قرآن تدوین شده است که برای تفصیل بیشتر در هر پایه می توان به کتاب فهم قرآن از دبستان تا دبیرستان مراجعه کرد.

فهم و قرآن

در دبستان

فهم قرآن عنوان برنامه‌ای است که بنا دارد به واسطه آموزش مفاهیم سوره‌های جزء سی قرآن کریم، دانش آموزان مقطع ابتدایی را به توان تشخیص و انتخاب خیر برساند. **خیرگزینی**، غایت رشد انسان در هفت سال دوم زندگی است. هر پایه در دبستان، مقصدی معین دارد که یکی پس از دیگری دانش آموز را به سطح خیرگزینی می‌رساند. در هر پایه برای رسیدن به مقصد، چند سوره در نظر گرفته شده است.

سوره‌های پایه‌ی اول تا ششم و اهداف تربیتی هر سوره بر اساس مقصد پایه‌ها

۱. حمد

ابراز شادی و تحسین

۲. ناس

سرعت در کارهای خوب

۳. فلق

هوشیاری و شادابی در مشکلات

۴. توحید

ابراز یاد خدا در مواجهه با عظمت مخلوقات

۵. مسد

ابراز بی‌بازی از دشمن و آسیب

۶. نصر

کمک در کارهای خوب

۷. کافرون

نه گفتن به کارهای بد

۸. کوثر

قدرت‌دانی نعمت پاک بودن

۹. ماعون

رعایت افراد ضعیف‌تر

۱۰. قریش

درک تمایز نفع قدرت جمعی و نسبت به قدرت فردی

۱۱. فیل

درک تمایز قدرت خداوند نسبت به غیر خدا

۱۲. همزه

درک تمایز اخلاق خوب نسبت به اخلاق بد

۱۳. عصر

درک تمایز نفع برد نسبت به باخت

۱۴. تکوین

درک تمایز مقایسه‌های درست نسبت به مقایسه‌های نادرست

۱۵. قارعه

درک تمایز کار با ارزش نسبت به کار بی‌ارزش

۱۶. عادیات

درک تمایز سرعت و هماهنگی در کار گروهی با کندگی و ناهماهنگی

۱۷. زلزال

درک تمایز کارهای خوب و بد حتی اگر بسیار کوچک باشند

۱۸. قدر

شناخت ارزش زمان و عظمت قرآن به واسطه آشنا شدن با شب قدر

۱۹. بینه

آشنایی با دلایل هر کار

۲۰. علق

افزایش توان خوب دیدن و خوب شنیدن برای کشف قوانین کارها

۲۱. تین

دانستن خواص و منافع اشیا و کارها

۲۲. ضحی

شناخت مهم‌ترین نیازها همراه با افزایش مهارت‌های رفع نیاز

۲۳. انشراح

آسان شدن انجام کارها از طریق تجربه و تقویت توان‌ها

۲۴. لیل

آشنا شدن با معیارهای انتخاب بهترین نوع زندگی

۲۵. شمس

شکوفایی توان‌ها به واسطه مهار آنها با توجه به قوانین عناصر هستی

۲۶. بلد

انجام کارهای سخت و پیچیده به واسطه برنامه‌ریزی

۲۷. فجر

حفظ اولویت‌های برنامه در هنگام به دست آوردن یا از دست دادن نعمت

۲۸. غاشیه

درک بهتر نتیجه برنامه‌ها با تفکر در پدیده‌ها و رخدادهای اطراف

۲۹. اعلی

انتخاب کوتاه‌ترین و نتیجه بخش‌ترین راه برای انجام کارها

۳۰. طارق

آشنایی با قرآن و امام به عنوان هدایت‌کننده برنامه‌های زندگی

۳۱. بروج

ارتقای برنامه‌ریزی با مشاهده خود و درک شاهد بودن خداوند

۳۲. انشاق

انجام کار خوب در خانواده و شاد شدن از نتایج آن

۳۳. مطففین

رعایت حقوق دیگران و نیکی به آنها

۳۴. انفطار

دائمی کردن کارهای خوب با شناخت صفات و ویژگی‌های انسان در دنیا و آخرت

۳۵. نبا

با خبر شدن از قوانین مربوط به سعادت و اجرای برنامه‌های گروهی برای تهیه و انتشار آنها

تکویر

شناخت و انجام خوبی‌ها با پشتوانه خواندن قرآن و توجه به مقام پیامبر

انشقاق

شناخت امکانات و نعمت‌ها و برنامه‌ریزی برای شناخت نعمت‌های جدید به ویژه در خانواده

بلد

آشنایی با تفاوت‌های زندگی در محل‌های مختلف

قدر

درک ارزش زمان و تمایز کارهای شبانه نسبت به کارهای روزانه

قریش و فیل

مطالعه داستان‌های گذشتگان و عبرت از زندگی آنان

فرآیند خیرگزین شدن دانش آموز

۱ پایه اول
تحریک و نشاط

۲ پایه دوم
دیدن تنوع و درک تمایز خوب و بد

۳ پایه سوم
درک قوانین و انجام کارهای خوب ساده

۴ پایه چهارم
توان برنامه‌ریزی و انجام کارهای خوب بیشتر

۵ پایه پنجم
دقت برای عمل و تمایل به کارهای خوب

۶ پایه ششم
توان انجام و گسترش کارهای خوب

مقصد هر پایه

پاییز

زمستان

بهار

تابستان

و عبارات سخت و نامانوس برای دانش آموزان پرهیزی می‌گردد تا با حضور سوره های قرآن و بهره گیری از خواص هدایتی آن ، رویکرد دانش آموزان به سوره ها ، وارد کردن مفاهیم آن سوره در عمل های زندگی باشد و مقاصد تربیتی با یک سیر مشخص و براساس قرآن به دانش آموزان ارائه گردد.

در سوره های پیشنهادی ، سوره هایی که در انتهای هر سال مطرح شده است، فعالیت دارد که با آن می توان طول تابستان فرزندان را برنامه ریزی کرد. این سوره ها در سال بعد برای پایه بعد ارائه می شوند و در قالب آن ها دستاوردهای تابستان دانش آموزان به نمایش یا بحث گذاشته می شود.

در هر پایه یک یا دو سوره محوری انتخاب شده است که اولاً محور مقاصد تربیتی آن پایه باشد و ثانیاً در صورتی که دانش آموزان قصد داشتند همایشی در خصوص سوره ها اجرا نمایند از این سوره ها انتخاب کنند. همچنین اگر محدودیت در ارائه سوره ها بود، این سوره ها در دستور کار معلم باشند و اگر کشش مطالعاتی دانش آموزان در مطالعه سوره افزایش یافت ، سایر سوره ها کار شود. معلم می تواند به مفاهیم هر سوره دو تا سه جلسه بپردازد. آموزش مفاهیم سوره ها را می توان از حفظ آنها جدا کرد. برای حفظ می توان سوره های بیشتری را در نظر گرفت اما برای مفاهیم، تعداد سوره ها نباید زیاد باشد. سزاوار است مربی در حوزه آموزش مفاهیم عجله نکند. حتی اگر یک سوره برای یک سال آموزش داده شود، مبالغه نیست.

• شیوه اجرایی فهم قرآن

شیوه اجرای فهم قرآن در مدارس می تواند متفاوت باشد و این تفاوت می تواند سبب شود تا هر مدرسه ای به نسبت شرایط اجتماعی خود و دانش آموزان خود شیوه ای متناسب با خود را پیش گیرد و این سبب می شود شرایط اجرای فهم قرآن در مدارس راحت تر ، عمومی تر باشد.

شیوه هایی که می توان برای اجرای این دروس در نظر گرفت، عبارتند از:

- برخی از مدارس می توانند به عنوان ساعت کلاس قرآن این دروس را اجرا کنند. در این صورت لازم است هر هفته سه ساعت کلاس برای این منظور تشکیل گردد. (اجرای این شیوه با توجه به محدود شدن آموزش به یک یا چند زنگ در هفته توصیه نمی‌گردد)

- برخی از مدارس می توانند این دروس را به عنوان کلاس های فوق برنامه اجرا کنند. (اجرای این شیوه با توجه به شرایط اجرا در برخی مدارس می تواند کارساز باشد اما نتایج عمومی آن به نسبت شیوه اجرا متفاوت است)

- برخی از مدارس می توانند این برنامه ها را در اوقات متفرقه مانند مراسم صبحگاه به صورت مختصر اجرا کنند. (با برنامه ریزی منظم می توان این امکان را فراهم کرد تا علاوه بر معلمان ، دیگر اعضای مدرسه و کادر در فرایند تربیتی قرار گیرند و به طور همه جانبه ، دانش آموزان با یک فرایند تربیتی متصل و هماهنگ بین کادر مدرسه و معلمان مواجه گردند.)

- برخی از مدارس می توانند به صورت موردی در اردو و یا همایش ، برنامه های قرآنی را اجرا کنند.

(اجرای این شیوه با توجه به شرایط اردو و فضای زندگی با سوره ها در اردو می تواند اثر بخشی فضای تربیتی را فراهم کند. نقص این رویه عدم همسو بودن فرایند تربیتی با فرایند آموزشی می باشد)

شیوه اجرایی پیشنهادی برای معلمان:

الگوی آموزشی فهم قرآن طوری طراحی شده است که معلم یک پایه برای اجرای آن نیاز به اختصاص زنگ جداگانه نداشته باشد و همچنین بتواند با شرایط خاص خودش و بودجه درسی خود این راهبرد تربیتی را با دانش آموزان خود اجرا کند.

به همین جهت نیازی به اختصاص دادن زنگ خاصی به آموزش قرآن نیست ولی لازم است انس با سوره در مواقع مورد نیاز و بیان شده و مواقف زندگی با سوره اتفاق بیفتد. و دانش آموزان در طی مدت ۳ هفته الی ۴۰ روز با یک سوره زندگی کنند.

در این میان با توجه به اصولی که گفته شد لازم نیست که معلمان ترجمه سوره را بیان کنند اما لازم است سوره (با شیوه های گوناگون و فعالیت های خلاقانه به نسبت مقصد سوره) خوانده شده و به مفاهیم ارجاع داده شود. از آنجایی که سوره ها برای زندگی کردن هستند؛ در این صورت در فرایند آموزشی هر جایی می تواند کمک کننده به ارتقای سطح توجه به سوره ها شده و فهم سوره در فرایند های آموزشی و برنامه درسی در طول روز به دانش آموزان مکرر و متنوع انتقال داده شود.

با این فرض مفاهیم تربیتی در تمام فرایند آموزشی جریان دارد و بدون اضافه شدن هیچ برنامه ای و با ایجاد یک نظام تربیتی و نگرشی، مراتب خیرگزینی به دانش آموزان انتقال داده می شود. حضور یک سوره در طی اکثر فعالیت ها و توجه مستمر و عملگرا به سوره ها سبب انس با سوره ها شده و اینگونه آموزش مقصد دار و رشد محور حول سوره های قرآن، تسهیل کننده فضای تربیتی برای معلمان خواهد بود.

مقدمات و لوازم اجرای فهم قرآن در کلاس

منظور از مقدمات و لوازم اجرای فهم قرآن، آن شرایط و ویژگی هایی است که با تحقق آنها می توان در یک کلاس فه قرآن را اجرا کرد، عبارتند از:

۱. آشنایی معلم با مراتب رشد، شناخت اقتضائات دانش آموزان و مهارت خیرگزینی به عنوان مقصد دوره دوم رشد (دبستان)

۲. اصلاح رویکرد معلمان نسبت به قرآن و فهم مفاهیم سوره ها و آشنایی با تدبر و تفکر

۳. شیوه ها و اصول انتقال مفاهیم سوره ها به دانش آموزان در قالب فعالیت های گوناگون

از مهمترین ویژگی های فهم قرآن در دبستان، توانمند سازی معلم در اصول مواجهه با دانش آموزان و سرعت در توانمند سازی معلمان می باشد؛ به طوریکه با یک یا دو جلسه کوتاه مدت می توان او را آشنا کرده و شیوه به کارگیری از این مهارت ها را به او انتقال داد.

پس از این آشنایی و توانمند شدن معلم به جهت تسهیل در اجرا بسته هایی محتوایی برای معلم آماده

شده تا در آموزش (مجازی - حضوری) به دانش آموزان کارآمد باشد. همچنین امکان استفاده یک سوره ای که مقصد اصلی در یک پایه به شمار می رود برای پایه های دیگر امکان پذیر است. به عنوان مثال سوره مبارکه حمد به همراه بسته فعالیت ها برای هر شش پایه همراه با همه توجهات قبلی تدوین و برای استفاده معلمان آماده سازی شده است.

روش پژوهش:

آنچه مسلم است هدف یک پژوهش فقط جمع آوری اطلاعات نیست، بلکه تحلیل اطلاعات جمع آوری شده هدف اصلی پژوهش می باشد.

لذا به لحاظ موضوع مورد مطالعه، به سوی بهره گیری از روش های کمی و پیمایشی نیز متمایل شده، زیرا که این روش محقق را در گردآوری عمیق و دقیق اطلاعات و همچنین بررسی موضوع از جهات گوناگون یاری می کند. علاوه بر این در این پژوهش قصد دستکاری متغیری را نداریم، بلکه در صدد توصیف عینی و منظم یک واقعیت هستیم و آنچه هست را معرفی می کنیم. بنابراین میتوان گفت روش پژوهش حاضر به کیفی و از نوع توصیفی-تحلیلی متمایل میشود.

جامعه پژوهشی در این پژوهش همه مدارس مقطع ابتدایی در کل کشور بوده و نمونه پژوهشی همه مدارس ابتدایی مناطق پنج، هفت، یازده، پانزده، نوزده شهر تهران و نواحی ۱ تا ۷ شهر مشهد بوده است. روش آماری سرشماری بوده، به این صورت که ارزیابی و پرسش های پژوهشی از بین تمامی معلمان شرکت کننده در طرح پایلوت انجام شده است.

طرح ملی فهم قرآن در دبستان

پروژه فهم قرآن در دبستان از سال ۱۳۹۳ با همراهی جمع کثیری از فعالان حوزه تعلیم و تربیت و کارشناسان تخصصی در «مجمع مدارس دانشجویی قرآن و عترت (علیه السلام) دانشگاه تهران» کلید خورد و اولین اجرای رسمی آن به صورت آزمایشی در ۴ مدرسه هیات امنایی منطقه ۱۴ در سال ۱۳۹۵ آغاز گردید.

با چاپ کتاب «فهم قرآن در دبستان و دبیرستان» و تکمیل جزوات هر شش پایه تحصیلی، از شهریورماه ۱۳۹۶ اجرای این طرح در تمام مدارس ابتدایی منطقه ۱۴ تهران آغاز شد و از مجموع ۱۱۶۴ نفر، ۱۱۳۴ نفر از معلمان در این طرح شرکت کردند.

پس از اجرای آزمایشی در منطقه ۱۴، طرح فهم قرآن در دبستان به دلیل سرعت در توانمند سازی معلمان، کارآمدی، سهولت در اجرا و انطباق با برنامه های آموزشی و پرورشی، با اقبال عمومی مدارس و معلمان در سطح کشور مواجه گردید.

در دی ماه سال ۱۳۹۹، با برگزاری جلسات مکرر، با همکاری و هماهنگی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش، پروژه طرح ملی فهم قرآن در دبستان به صورت آزمایشی و داوطلبانه در مدارس استان خراسان رضوی، اصفهان و ۵ منطقه از شهر تهران آغاز به کار گردید.

با توجه به داوطلبانه بودن طرح، در هر رده مدیریتی مبانی نظری، ملزومات اجرایی و همچنین دستاورد ها به همراه شرایط آموزش مجازی به دانش آموزان تبیین شد و در هر مرحله اگر شرایط اجرا برای مسئولین استان و یا مدیران مناطق محرز نمی شد، اجرای این طرح در آن استان و یا منطقه می شود.

تمامی جلسات با حضور مدیران و معاونین ابتدایی و پرورشی برگزار شده و ادامه روند اجرایی با هماهنگی معاونت ابتدایی محقق گردید.

میزان جلسات برگزار شده به شرح زیر می باشد:

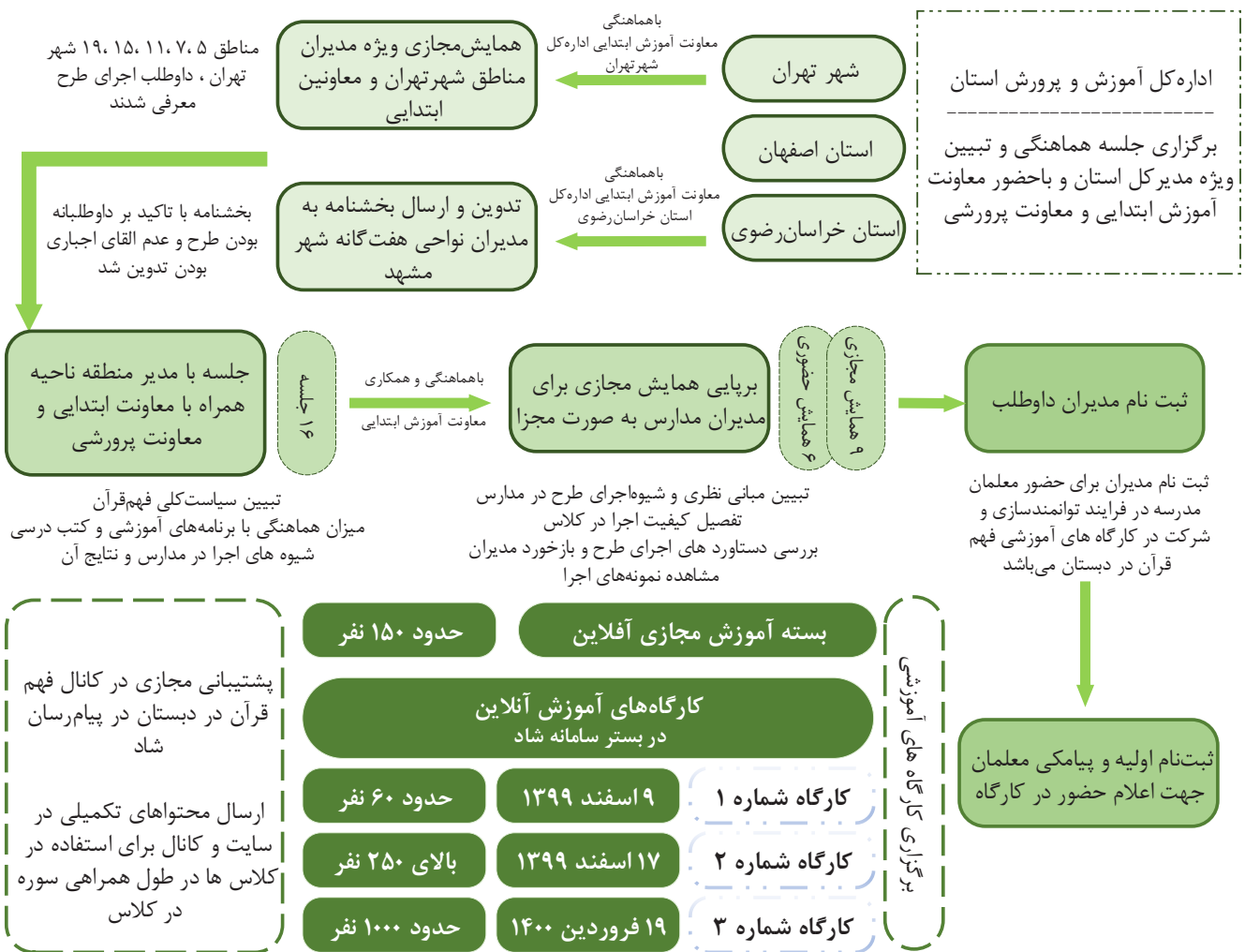
مجموع	مجازی	حضوری	رده برگزاری جلسات
۳ جلسه	-	۳ جلسه	اداره کل خراسان رضوی، اصفهان و شهر تهران
۱۶ جلسه	۱ جلسه	۱۵ جلسه	مدیران مناطق شهر تهران و نواحی استان خراسان رضوی
۱۵ جلسه	۹ جلسه	۶ جلسه	مدیران مدارس شهرهای تهران و مشهد
۳ جلسه	۳ جلسه	-	معلمان مدارس داوطلب در شهرهای تهران و مشهد
مجموع جلسات: ۳۶ جلسه	جلسات توجیهی برگزار شده برای آغاز طرح		

فهم قرآن

از مهمترین نکات برگزاری داوطلبانه ، بیان طرح به مدیر و معاون ابتدایی و معاون پرورشی در هر رده ای است به طوری که همه سطوح با مبانی نظری و اجرایی طرح آشنایی جامع پیدا خواهند کرد و از معایب این مسیر می تواند این باشد که اگر مسئولی در هر یک از رده ها به دلیلی تصمیم به اجرای طرح نداشته باشد ، دسترسی به تمام معلمان زیرمجموعه او قطع می شود و هیچ راه جایگزینی برای این امر در نظر گرفته نخواهد شد.

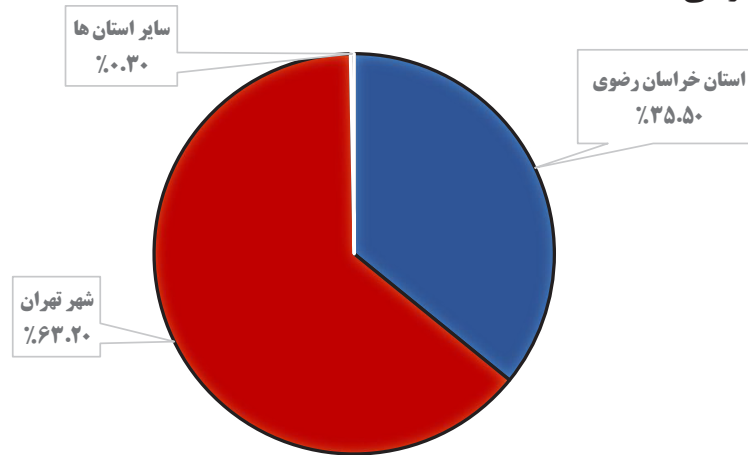
تذکر : همانطور که در جدول فوق مشاهده می کنید بعد از برگزاری جلسه با معاونین اداره کل استان اصفهان ، با شرایط موجود جمع بندی بزرگواران به عدم اجرای طرح در آن مقطع زمانی در استان اصفهان بوده است.

فرایند اجرایی و پیگیری های اجرایی آزمایشی طرح به صورت زیر انجام شد :

فهم قرآن

پس از برگزاری همایش در نواحی شهر مشهد و مناطق شهر تهران برای مدیران مدارس، آن دسته از مدیران مدرسی که تمایل دارند این الگوی آموزشی یا محوریت خیرگزینی در مدارس شان اجرا شود و معلمان شان در کارگاه های آموزشی حضور داشته باشند، فرم ثبت اطلاعات مدرسه را تکمیل کرده، که نتایج آن به شرح زیر می باشد:

مجموع	سایر استان ها	شهر تهران	استان خراسان رضوی
۳۴۹ مدرسه ابتدایی	۱ مدرسه	۲۲۴ مدرسه	۱۲۴ مدرسه

فرایند آموزش معلمان به صورت برخط (آنلاین) و غیربرخط (آفلاین) انجام شد.

مدت زمان آموزش های غیربرخط یک ساعت بوده و همچنین هر یک از کارگاه های برخط به صورت یک همایش ۲ ساعت در بستر پخش زنده شاد برگزار گردید و معلمان با مبانی اصلی طرح آشنا شده و شیوه آموزش یک سوره برای آن ها شرح داده شد.

آموزش خیرگزینی به نحوی که در معلم بتواند آن را در تمامی برنامه های آموزشی و تربیتی در کلاس به کارگیرد از مهم ترین آموزش ها بوده و نحوه همراهی با یک سوره و اقامه آن به معلمان بیان گردید.

- اصلاح رویکرد در زمینه رجوع به قرآن
- آشنایی با دوره دوم رشد و تفکر اجتماعی
- به کارگیری روش های خیرگزینی
- اقامه یک سوره از جزء ۳ با رویکرد خیرگزینی
- هم‌رستایی فهم قرآن با برنامه های درسی و آموزشی
- به کارگیری خیرگزینی و انس با سوره در حین انجام فعالیت ها

پس از کارگاه ها یک نمونه سوره حمد برای معلمان بیان گردید و همچنین پشتیبانی های لازم از معلمان در پیامرسان شاد به عمل آمد.

پشتیبانی مجازی در اجرا

چنان‌که پیشتر بیان شد، یک کانال ویژه معلمان و یک کانال ویژه مدیران با حضور مربیان فهم قرآن تشکیل گردید که علاوه بر آموزش در کارگاه‌های مجازی، از طریق کانالی که در شبکه مجازی پیام‌رسان شاد تشکیل شده بود؛ ارتباط با معلمان برقرار شود. در این کانال‌ها همگام با ارسال اطلاعیه‌ها و هماهنگی با معلمان و مدیران به پاسخگویی پرسش‌ها، انتقادات و پیشنهادات پرداخته می‌شد. علاوه بر این، در راستای فهم بهتر معلمان از مفاهیم سوره‌ها، اهداف تربیتی سوره، چگونگی بیان سوره و چگونگی پیاده کردن سوره و فعالیت‌ها در کلاس و سهولت در آموزش‌های مجازی با دانش‌آموزان؛ نمایه‌های صوتی و تصویری از فعالیت‌ها و انواع قرائت‌ها و داستان‌ها برای معلمان ارسال گردید.

نکته حائز اهمیت و ویژه در این ارتباطات، ابراز خرسندی معلمان در خصوص تجربه و نتایج اجرای طرح در کلاس‌هایشان و استفاده از فعالیت‌ها و هماهنگی‌ها بود. به گونه‌ای که پشتیبانان شاهد پیام‌هایی از سوی معلمان در خصوص تغییرات رفتاری دانش‌آموزان، افزایش فضای شور و نشاط و میل به قرآن، مشارکت و همکاری والدین در برنامه‌ها و دستیابی به نتایج متفاوت در اجرای طرح بودند که مستندات آن به عنوان نمونه ضمیمه خواهد شد.

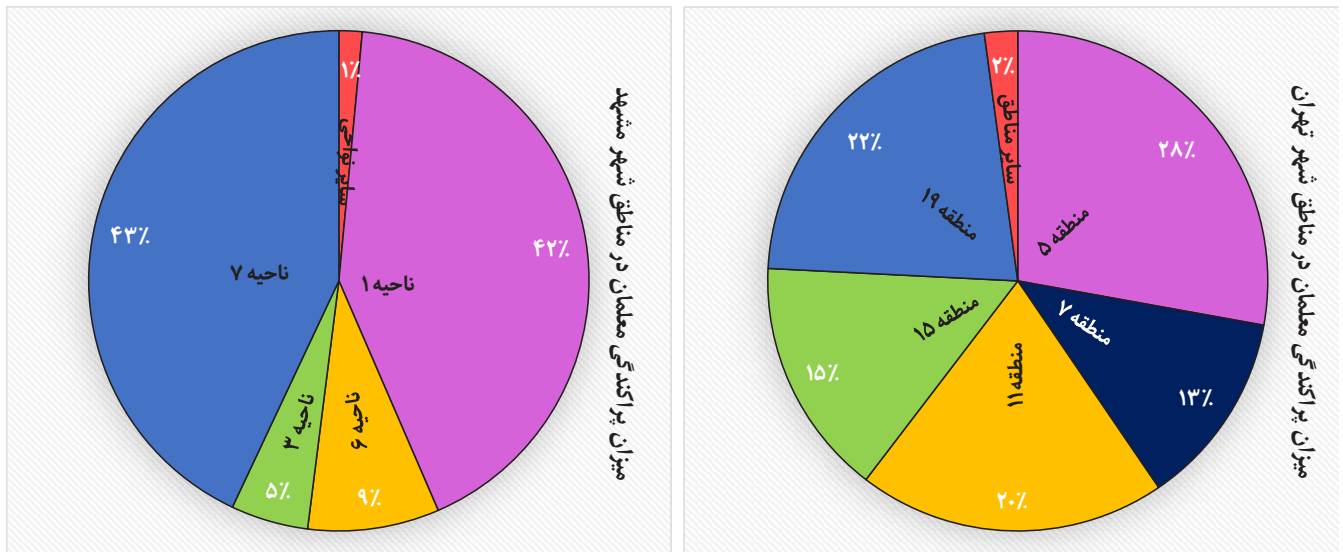
پس از حضور معلمان در کارگاه‌ها، پشتیبانی جهت حضور در کارگاه‌ها و اجرای طرح ادامه داشت به طوری‌که در هفته منتهی به آخرین کارگاه (۱۹ فروردین ۱۴۰۰) بالغ بر ۷۰۰ تماس تلفنی و بیش از ۲۵۰۰ پیام در شبکه‌های اجتماعی، پشتیبانی گردید.

بررسی ویژگی‌های آموزگاران داوطلب

آمار وضعیت معلمان داوطلب در طرح ملی فهم قرآن در دبستان			
معلمان پایه اول دبستان	۱۶۱ نفر	کمتر از ۵ سال سابقه تدریس	۲۱۱ نفر
معلمان پایه دوم دبستان	۱۴۲ نفر	۵ تا ۱۰ سال سابقه تدریس	۱۳۲ نفر
معلمان پایه سوم دبستان	۱۳۹ نفر	۱۰ تا ۱۵ سال سابقه تدریس	۱۱۰ نفر
معلمان پایه چهارم دبستان	۱۴۶ نفر	۱۵ تا ۲۰ سال سابقه تدریس	۱۱۳ نفر
معلمان پایه پنجم دبستان	۱۴۵ نفر	۲۰ تا ۲۵ سال سابقه تدریس	۷۴ نفر
معلمان پایه ششم دبستان	۱۳۸ نفر	۲۵ تا ۳۰ سال سابقه تدریس	۲۵۹ نفر
معلم یک درس در چند پایه مختلف	۱۰۰ نفر	بالای ۳۰ سال سابقه تدریس	۷۱ نفر
مجموع معلمان شرکت‌کننده در طرح ملی فهم قرآن در دبستان: ۹۷۰ نفر			

فهم قرآن

با توجه به آمار معلمان شرکت کننده در طرح ملی فهم قرآن در دبستان ، باتوجه به داوطلبانه بودن ، در پایه های تحصیلی و همچنین میزان سوابق معلمان در آموزش و پرورش دارای یک پراکندگی یکسان هستیم و طیف افراد شرکت کننده به گروهی خاص معطوف نمی گردد. یعنی در نتایج و یا ارزیابی های پژوهشی و تحلیل های آتی ، نمونه مورد ارزیابی دارای خواص کل جامعه مورد پژوهش (معلمان آموزش و پرورش) می باشد و معطوف به گروهی خاص و دارای ویژگی خاصی نیست.

سایر استان ها	نواحی ۷ گانه شهر مشهد	مناطق ۵ گانه شهر تهران
۱۳ نفر	۴۸۹ نفر	۴۶۸ نفر

آنچه از آمار و ارقام جدول بالا و میزان پراکندگی در نمودار مشاهده می شود، نشان دهنده یکی از نقطه ضعف های داوطلبانه بودن طرح است.

همانطور که در مطالب قبلی بیان کردیم ، در تمام مراحل ، ویژگی داوطلبانه بودن طرح اعمال شده و آنچه که در اینجا نمود پیدا می کند حاکی از آن است که اگر در هر مرتبه ای با اجرای طرح در مراحل پایین تر موافقت نشود، مبانی فهم قرآن به سمع معلمان ذی ربط نخواهد رسید.

(به عنوان مثال) همانند نمودار بالا اگر در نواحی یا مناطق ، بنا به صلاح دید مسئولین آموزش و پرورش با اجرا طرح موافقت نشود، خیلی از معلمان داوطلب با طرح فهم قرآن مواجه نمی شوند. و آنچه ما شاهد آن هستیم بیانگر این مطلب است.

شیوه ارزیابی

آنچه مسلم است در اینگونه از پژوهش‌ها لزوم ارزیابی دقیق است تا به صورت کاملاً عینی و واقع‌گرایانه فاصله‌ی وضع موجود و وضعیت مطلوب و مقاصد شناسایی شده و تبیین شوند.

با توجه به اینکه بستر استفاده شده در برگزاری کارگاه‌ها، سامانه شاد بوده و همچنین سعی شده در اجرا و پیشبرد مقاصد طرح با شرایط هر ناحیه یا منطقه رفتار گردد، ارزیابی ویژگی‌های اجرایی از قبیل کیفیت اطلاع‌رسانی، کیفیت صدا و تصویر در پخش زنده و غیره دستاورد‌های خاصی به بار نمی‌آورد.

همچنین با توجه به شرایط مدارس آموزش و پرورش در ایام کرونا و مجازی بودن کلاس‌های آموزشی و عدم دسترسی مستقیم معلمان به دانش‌آموزان، ارزیابی میزان اثربخشی آموزش‌ها بر رفتار دانش‌آموزان برای معلمان امری ناشدنی است و نتایج این ارزیابی قابل استناد نمی‌باشد. (جهت دریافت اطلاعات در ارتباط با میزان اثربخشی فهم قرآن در دبستان بر روی دانش‌آموزان می‌توانید به سایت فهم قرآن در دبستان مراجعه فرمایید. همچنین جهت مطالعه مقاله، می‌توانید به نشریه کاشف شماره ۲۴۴ سال ۱۳۹۷ مراجعه کنید.)

در این مرحله، میزان ادراک مبانی فهم قرآن دبستان، میزان موافقت و همراهی معلمان در طرح، تاثیرگذاری مطالب بر شیوه‌های آموزش معلمان و تعیین سطح کیفی معلمان آموزش دیده، مورد ارزیابی قرار گرفت.

بررسی نتایج این ارزیابی، میزان آشنایی معلمان با خیرگزینی و میزان کاربردی بودن کارگاه‌های مبانی فهم قرآن و همچنین آنچه معلمان در شیوه‌ها و راهبردهای فهم قرآن متوجه شده‌اند را بازگو می‌کند.

آنچه به عنوان ارزیابی از معلمان به عمل آمد، به صورت پرسش‌نامه پس از هر کارگاه تکمیل گردید و هر نفر تنها یک بار و پس از اولین کارگاه خود این پرسش‌نامه را تکمیل کرده است. یعنی همه افرادی که پرسش‌نامه را تکمیل کرده‌اند، پس از اولین کارگاه آشنایی با مبانی فهم قرآن بوده است به این دلیل که همه‌ی افراد شرکت‌کننده در کارگاه‌ها دارای شرایط یکسانی باشند.

به سوالات و ابهامات معلمان در بخش مبانی نظری و شیوه‌های اجرایی، در پشتیبانی کانال پاسخ‌دهی شده و همچنین پاسخ برخی از سوالات در دیگر کارگاه‌ها به طور ویژه بیان شد.

با توجه به مطالبی که قبل تر ذکر شد ارزیابی موارد زیر برای به کارگیری فهم قرآن در دبستان ضروری است:

- اصلاح رویکرد نسبت به قرآن
- میزان فهم مفاهیم تدبیری سوره‌ها
- میزان فهم نکات طهارتی سوره‌ها و عمل به آن
- آشنایی با مفاهیم سوره‌ها با رویکرد خیرگزینی
- آشنایی با مبانی فهم قرآن در دبستان
- میزان آشنایی با شیوه‌های راهبردی در اجرای فهم قرآن در دبستان

بر طبق مواردی که فراگیران در این دوره با آن آشنا می‌شوند، استفاده از سوالاتی که پاسخ آن‌ها مستقیماً در جلسات مطرح شده است، نتایج را از واقعیت دور می‌کند برای همین به نسبت هر یک از مواردی که نیازمند ارزیابی هستند، پرسش نامه‌ای طراحی گردیده تا به طور غیرمستقیم موارد بالا ارزیابی گردد.

سوالات و تحلیل و یافته‌های پژوهشی آن‌ها

اولین سوالاتی که مطرح گردید، با رویکرد ارزیابی فهم معلمان از مفاهیم سوره‌ها است. در طرح ملی فهم قرآن ابتدا لازم است معلم مفاهیم دقیق سوره‌ها را فهم کرده و با تدبیر در سوره‌های قرآن آشنا باشد. در صورتی که معلم با مفاهیم سوره آشنا نباشد، در اجرا و انتقال مفاهیم سوره‌ها به دانش‌آموزان نقص خواهد داشت. البته سطحی از مفاهیم و تدبیر در سوره‌ها که معلمان آن را فرامی‌گیرند باید به دور از مطالب غیرکاربردی، مفاهیم سنگین و تخصصی باشد.

با توجه به نظرات و بازخورد‌های ارسال شده به پشتیبانان پس از کارگاه‌ها، قسمت‌های تدبیر در سوره‌های قرآن از استقبال بی‌نظیری برخوردار بوده است و این نشان‌دهنده اشتیاق فراوان آموزگاران به دریافت حقایق از سوره‌های قرآن و فهم سوره‌های قرآن می‌باشد.

آنچه برای ما اهمیت دارد آن است که با برگزاری یک کارگاه به چه میزان یک معلم مفاهیم درست و دقیق را فهم کرده و مطالب بیان شده به چه میزان بر علم مخاطب افزوده است و مخاطب چه میزان از مطالب را فهمیده است.

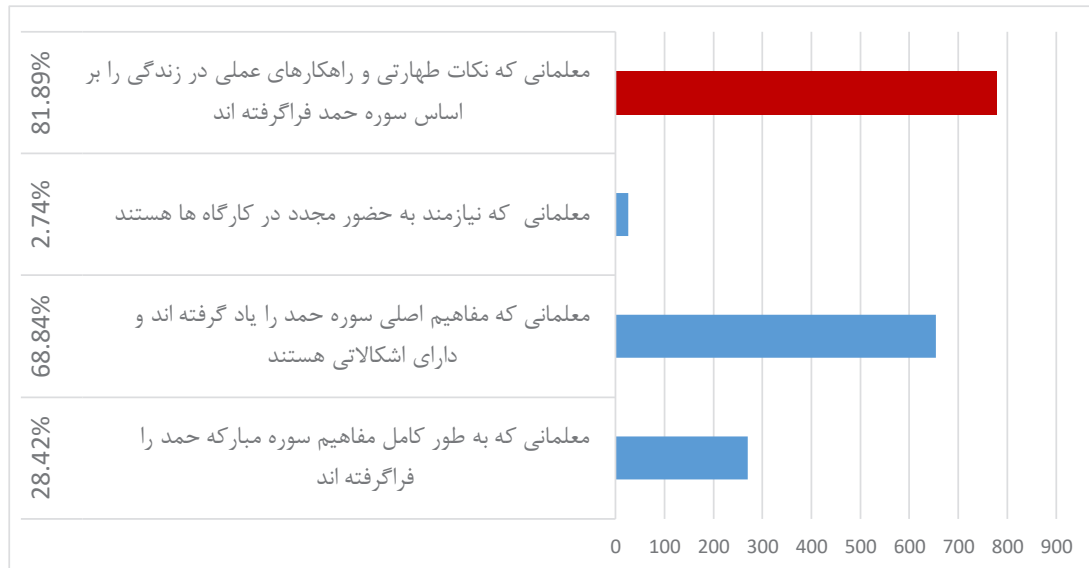
برای این منظور سوالاتی در ارتباط با تدبیر در سوره مبارکه حمد که برای معلمان بیان گردید مطرح شد. در سوالات برخی از گزینه‌ها به نسبت گزینه‌های دیگر صحیح ترمی باشند و پاسخ هر سه سوال به نسبت یکدیگر سنجیده می‌شود.

لذا نسبت پاسخ سوالات به یکدیگر نشان‌دهنده وضعی از مخاطبان است. به همین دلیل ماتریسی از انواع پاسخ‌ها بوجود می‌آید. برخی از سوالات هم به صورت مستقل نشان‌دهنده وضعی از مخاطب هستند.

سوالات مطرح شده از معلمان در پیوست آمده و آنچه در تحلیل پاسخ‌های معلمان ارزیابی شده در ادامه نمایش داده می‌شود.

نتایج یافته های پژوهشی

نتایج ارزیابی پاسخ های معلمان به سوالات مطرح شده به شرح زیر می باشد:

همانطور که در نمودار (ستون آبی) بالا مشاهده می کنیم، ارائه تدبیر سوره های قرآن و فهم مفاهیم آن ها نیازمند پشتیبانی و ارائه قوی محتوا به معلمان می باشد. اگر معلمی مفاهیم اصلی سوره را به صورت کاربردی متوجه نشود در انتقال آن و به کارگیری در برنامه ها دچار اشکال خواهد بود.

با توجه به ارزیابی پاسخ هایی که معلمان به سوالات داده اند، ۲۸،۴۲٪ از معلمان در یک جلسه آشنایی کامل با محتوای بیان شده پیدا کرده اند و ۶۸،۸۴٪ از معلمان در فهم محتوا دارای ابهامات و سوالاتی می باشند و این سوالات با پشتیبانی محتوایی و پرسش و پاسخ در کارگاه های بعدی مرتفع می گردد. لازم به ذکر است این ارزیابی ها پس از شرکت در اولین کارگاه جمع آوری شده است.

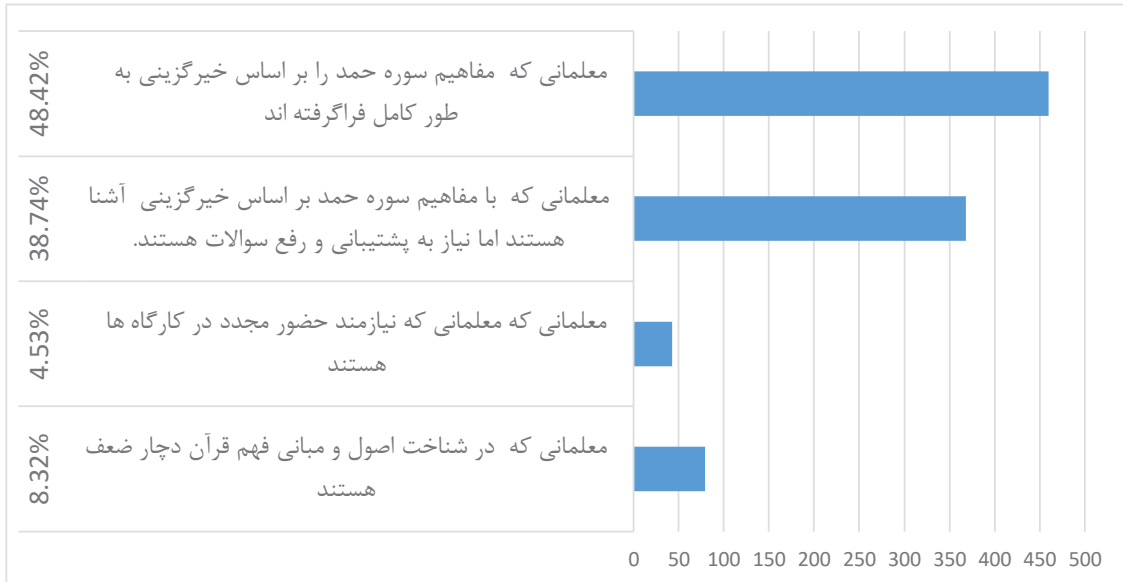
حدود ۲۰ نفر از آموزگاران که در طرح شرکت کرده اند، در فهم مفاهیم و نکات تدبیری سوره مبارکه حمد دارای مشکلات جدی هستند و نیازمند حضور مجدد در کارگاه ها می باشند.

با توجه به ارزیابی ها (ستون قرمز) بیش از ۸۰٪ درصد از فراگیران نکات عملی و کاربردی در زندگی و نکات طهارتی سوره مبارکه حمد را به طور کامل فراگرفته اند.

در فهم قرآن در دبستان پس از آن که معلم با سوره ای از قرآن آشنا شد، لازم است بداند چه مفهومی از این سوره را با توجه به اقتضات سنی و رشدی دانش آموزان و تحقق فرایند خیرگزینی به دانش آموزان منتقل کند.

فهم قرآن

در نتایج زیر، میزان اثربخشی جلسه کارگاهی در آشنایی معلمان با مفاهیم سوره های قرآن با رویکرد خیرگزینی را مشاهده می کنید:

فهم قرآن

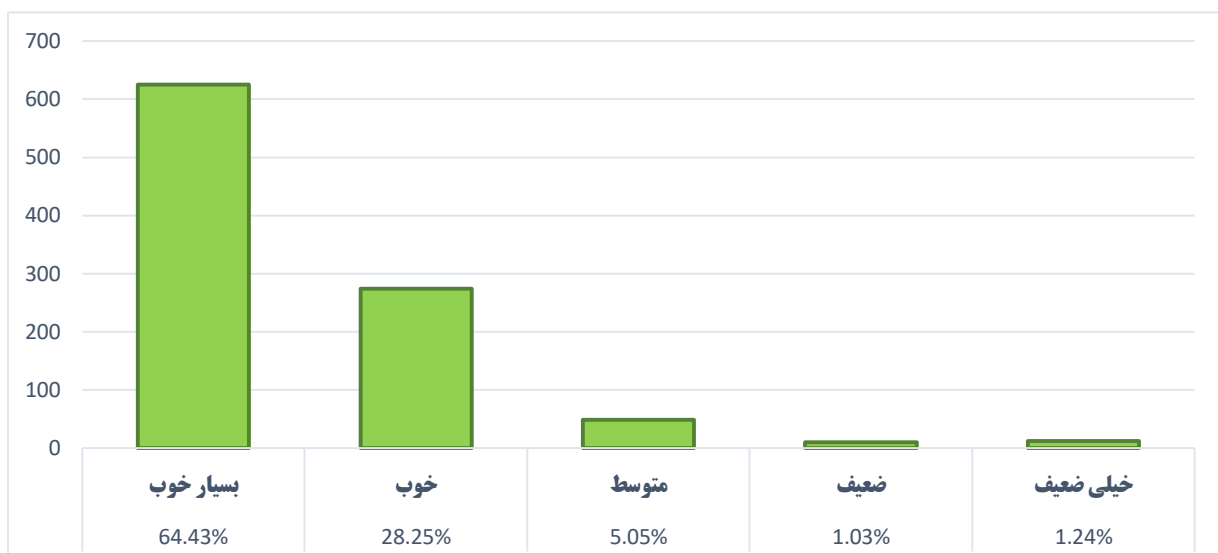
در نمودار زیر برخی آمار که به صورت ویژه دارای برجستگی های خاص نسبت به دیگر مسائل داشته اند را مشاهده می کنید.

این آمار و ارقام بر اساس ارزیابی اظهارات معلمان در پاسخ گویی به سوالات بدست آمده است.

میزان رضایتمندی آموزگاران از طرح ملی فهم قرآن در دبستان (ارزیابی مستقیم)

پس از ثبت اطلاعات آموزگاران و شرکت در خود اظهاری، یک نظرسنجی از همه ی آموزگاران به عمل آمد. آمار و ارقام نظرسنجی این با توجه به سوال مطرح شده نشان دهنده ی میزان رضایتمندی معلمان از محتوای آموزشی بوده که نتایج آن به صورت زیر است:

با توجه به نمودار بالا بیش از ۹۰ درصد از آموزگاران شرکت کننده در کارگاه ها از محتواهای آموزشی فهم قرآن رضایتمندی مطلوبی داشته و آن را خوب یا خیلی خوب توصیف کرده اند. پس از اتمام کارگاه ها ، حدود ۱۰ نفر محتواهای آموزشی در فهم قرآن را خیلی ضعیف ارزیابی کرده اند. در همین راستا با برخی از این آموزگاران تماس گرفته شد تا پشتیبانی های لازم صورت بگیرد. پس از تماس ، متوجه شدیم برخی از کسانی که نظرسنجی را پر نکرده ، و سیستم به صورت پیش فرض گزینه خیلی ضعیف ثبت کرده است. معلمان پس از اطلاع از این موضوع قادر به ثبت نام مجدد و یا ویرایش اطلاعات در این قسمت نبودند. توجه به این نکته از این جهت حائز اهمیت است که گزینه بسیار خوب به طور پیش فرض نبوده و این آمار توسط معلمان انتخاب شده است. برخی از نارضایتی ها هم ناظر به بستر اینترنت و ضعف در پخش زنده بود که با متغییر بودن ساعات و روزهای کارگاه همچنین برگزاری یک کارگاه جانبی با ادوب کانکت ، اشکال برخی از آموزگاران مرتفع گردید. همانطور که قبل تر بیان شد نمودارهای فوق حاصل ارزیابی از حضور یک معلم در یک کارگاه است و تاثیر یک کارگاه بر معلم مورد ارزیابی قرار گرفته است.

در طرح ملی فهم قرآن در دبستان سه کارگاه مجازی برخط (آنلاین) و ۱ بسته مجازی غیربرخط (آفلاین) برگزار شد تا معلمان در اجرای طرح مشکلی اعم از آشنا نبودن با مبانی نظری و شیوه ها و راهبردهای اجرای طرح روبرو نباشند. با مقارن شدن ماه های پایانی سال تحصیلی با ماه مبارک رمضان ، ۳۰ جلسه کارگاه تدبیر در سوره های جزء ۳۰ ویژه معلمان برگزار شد.

نظرات ارسالی و پیام های مدیران و معلمان

حدود ۴۰۰ پیام ثبت شده و به صورت متن از طرف آموزگاران داوطلب ارسال گردیده است که بیشترین پیام ها در ارتباط با تشکر و قدردانی ، ادامه دار بودن کارگاه ها می باشد. در پیوست برخی از پیام های ارسالی مخاطبان نشان داده می شود.

در بررسی پیام های ارسالی آنچه مسلم است همراهی معلمان و همراستا بودن فهم قرآن با نظام آموزشی درسی و عدم اخلاص در برنامه های مدارس و بیشترین درخواست ها در راستای برگزاری مجدد و تفصیلی تر شدن آموزش ها به صورت حضوری است.

همچنین پیشنهاد جهت برگزاری کارگاه ها به طور جامع برای همه معلمان آموزشی و پرورشی مقطع دبستان و دبیرستان هم جزو بیشترین پیشنهادات است.

بحث و نتیجه گیری

فهم قرآن در دبستان با پشتوانه نظری مبتنی بر قرآن و تحقق فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی، ارائه شده است که در میدان عمل نیز با همکاری و معاونت ابتدایی و معاونت پرورشی اداره کل شهر تهران و اداره کل استان خراسان رضوی در فاز اجرایی آزموده شد.

با وجود تمام موانع و مشکلات پیشرو در دوران همگیری ویروس کرونا و شرایط آموزش مجازی، بررسی نتایج حاصل از برگزاری جلسات، میزان علاقه و انگیزه معلمان به اجرای طرح، هماهنگی و همراستایی با نظام درسی و همچنین کارآمد بودن در تحقق فرایند تربیتی سبب میل و رغبت آن ها به محتوای آموزش مربوط به طرح و نیز آموزش کوتاه مدت و موثر و حضور داوطلبانه خیل کثیری از معلمان، همگی نشان از موفقیت طرح در میدان عمل است.

همانطور که از ارزیابی ها و اظهارات برخی معلمان و مدیران مبنی بر تفاوت این طرح با طرح های قرآنی دیگر برمی آید؛ می توان اظهار کرد که این طرح با تمرکز بر یک هدف واحد در هر پایه و اجتناب از پراکندگی انتقال مطالب و مفاهیم دینی، سعی دارد یک نظام مشخص و هماهنگ را در راستای محقق کردن غایت دوره دوم رشد که همان خیرگزینی است، معرفی نماید. بنابراین معلمان، مربیان و متولیان تربیتی به سهولت می توانند بر اساس آن نظام، به طراحی فعالیت ها و برنامه ها بپردازند و سیر رشد دانش آموزان را در طی پایه های تحصیلی دنبال نموده و مسائل، مشکلات و نقاط قوت ایشان را رصد نمایند. گویی این سیر و حرکت، سنگچین کردن سنگ هایی است که در پایان دوره به ساختمانی شکل یافته و محکم، دارای ستون هایی از مؤلفه های خیرگزینی مبدل خواهد شد، و از آنجا که مبنا و اصول این طرح نیز مبتنی بر پژوهش های قرآنی بوده و محتوای آن نیز بر سوره های قرآن استوار است، می توان گفت گام مهمی در راستای اجرایی شدن بخش های آموزشی سند تحول بنیادین بوده و محقق کننده اهداف بلند این سند و زمینه ساز ایجاد مدارس رشد مدار در دست یافتن به حیات طیبه و برقراری جامعه عدل مهدوی باشد. لذا به نظر می رسد نتایج ارزیابی های طرح ملی فهم قرآن در دبستان در استان خراسان رضوی و شهر تهران نشان دهنده سهولت در اجرا و انتقال مفاهیم در توانمندسازی معلمان و همراستایی با نظام برنامه درسی و تمایل معلمان به اجرا در آموزش ها، می تواند زمینه ساز اجرای گسترده تر آن در سایر استان ها باشد.

همچنین با توجه به تفاوت های فرهنگی-اجتماعی در بین مناطق شهر تهران و نواحی شهر مشهد نشان از ظرفیت توانمند و غنی طرح در اجرای در سایر استان ها، و گام مهمی در بومی سازی محتواها و فعالیت های آموزشی است و همانطور که در کتاب فهم قرآن نیز ذکر شده است، توجه به اقلیم یکی از ویژگی های آموزشی فهم قرآن است که زمینه ایجاد مدارس رشد مدار فراهم می کند.

منابع

- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت آموزش و پرورش، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.
- اخوت، احمد رضا (۱۳۹۳) الف، منظومه رشد، تهران، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت (ع)، چاپ اول.
- اخوت، احمد رضا، (۱۳۹۳) ب، معناشناسی خیر، تهران، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت (ع)، چاپ اول.
- اخوت، احمد رضا (۱۳۹۴)، معناشناسی رشد، تهران، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت (ع)، چاپ اول.
- اخوت، احمد رضا و قاسمی، مریم (باهمکاری هانی چیت چیان و فاطمه فیاض) (۱۳۹۶)، سند تعلیم و تزکیه (نظام سازی توحیدی در شهر و جامعه)، تهران، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت (ع)، چاپ اول.
- اخوت، احمد رضا (۱۳۹۶)، فهم قرآن در دبستان و دبیرستان، تهران، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت (ع)، چاپ اول.
- برک، لورا (۱۳۸۸). روانشناسی رشد: از لقاح تا کودکی، جلد اول، مترجم یحیی سید محمدی، تهران: نشر آریا.
- طباطبایی، محمد حسین (۱۳۷۴)، ترجمه تفسیر المیزان، مترجم محمد باقر موسوی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

پیوست

پرسشنامه ای که معلمان آن را پس از حضور در اولین کارگاه آموزشی تکمیل و ثبت کرده اند به صورت زیر می باشد :

۱. معنای حمد چیست؟
- الف) شکر و سپاس از خداوند (ب) زیبایی و حُسن (ج) ستایش زیبایی های حقیقی
۲. زندگی کردن بر اساس دین باعث همه موارد زیر می شود بجز:
  - الف) حال خوب (ب) حمد خداوند (ج) رفاه کامل (د) زیبا بینی
  ۳. صاحبان نعمت چه کسانی هستند؟
  - الف) فقط پیامبران (ب) کسانی که در رفاه کامل زندگی میکنند.
  - ج) کسانی که غرق در زیبایی و نعمت هستند. (د) کسانی که غرق در لذت هستند.
  ۴. با توجه به سوره حمد برای اینکه همیشه حال خوبی را داشته باشیم کدام روش نادرست است؟
  - الف) حقیقت را زیبا بدانیم و زیبا ببینیم (ب) سعی کنیم همه رحمت خداوند را دریافت کنیم (ج) سعی کنیم همیشه در رفاه باشیم (د) نگاه حسن بین داشته باشیم
  ۵. کدام مفهوم را از سوره مبارکه حمد به دانش آموزان دبستانی منتقل میکنیم؟
  - الف) ترجمه کامل سوره (ب) دیدن و تحسین زیبایی ها (ج) رحمن و رحیم بودن خداوند (د) صاحبان نعمت
  ۶. کدام کار برای شروع در کلاس مناسب است؟
  - الف) اشاره مستقیم به پیام سوره (ب) انجام فعالیت ساده (ج) خواندن سوره (د) همه موارد
  ۷. کدام مورد برای کمک به همراهی چهل روزه دانش آموزان با سوره مبارکه حمد مناسب است؟
  - الف) اختصاص یک زمان مشخص روزانه برای توضیح مفاهیم سوره (ب) تاکید بر حفظ سوره (ج) ساختن اثری از سوره و نصب در کلاس
  ۸. خواندن سوره به چه شکل نباید باشد؟
  - الف) استفاده از شیوه های مختلف هم خوانی و روخوانی (ب) تکرار لذت بخش سوره در زمان های مناسب
  - ج) همراه با انجام فعالیت های با نشاط (د) همراه با حفظ احترام سوره، دست به سینه و بی حرکت
  ۹. چگونه می توانیم سوره مبارکه حمد را بعد از خواندن و آموزش اولیه ، در تمام ساعات کلاس جاری کنیم؟
  - الف) در درس های مختلف به زیبایی ها اشاره کنیم و آنها را تحسین نماییم (ب) خود ما پدیده های و رفتارهای زیبا را ببینیم و تحسین کنیم (ج) با هر دو مورد فوق می توانیم

نمونه نظرات ارسال شده توسط معلمان و مدیران

- آشنا کردن دانش آموزان با مفاهیم قرآنی بسیار طرح عالی است. ممنون از دست اندرکاران
- سلام خدا قوت! بسیار عالی. کاش از ابتدا همه ی معلمین این دوره ها را می دیدند تا دانش آموزان را آنگونه که شایسته ی یک مسلمان واقعی است، تربیت می کردند. کاش در تربیت معلم هم این ها را به ما یاد می دادند.
- برگزاری کلاس مجازی همکاران در احیا و انتقال مفاهیم قرآنی بسیار ارزشمند است و معلمین گرامی با رسالتی که بردوش دارند بیشتر آشنا خواهند شد و در ساعات کلاسی بیشتر به تربیت مذهبی دانش آموزان خواهند پرداخت.
- خیلی متشکرم از برگزاری پخش زنده و بهتر بود به حالت ضمن خدمت برای تمامی همکاران قرار می دادید و ضمناً نیاز هست تمامی معلمان با این کتابهای دوره فعم قرآن آشنا باشند و یکی از زنگهای درس قرآن را به آن اختصاص داده شود.
- برای نشان دادن نعمت های الهی و زیبایی ها بهتر است اردو مخصوص درس قرآن گذاشته شود تا هم به قرآن اهمیت بدیم و هم به معانی آیه های قرآن
- بسیار کلاس خوب و آموزنده ای بود. انشالله در مورد سوره های دیگر قرآن هم اجرا شود.
- محتوای آموزشی بسیار کامل و آموزنده هست. متشکرم از برنامه خوبتون
- بهتر است معلمین محترم قرآن را با درسهای دیگه ترکیب کنن و انجام دهند
- با سلام و تشکر از زحمات شما. ارسال کلیپهای آموزشی و روخوانی قرآن با صدای بچه ها همراه با زیبایی های طبیعت بسیار اثر بخش بوده است. در درک مواهب الهی بسیار مفید است.
- سپاسگزارم بابت این جلسه ی پر بار، امیدوارم که این جلسات ادامه دار باشد.
- کارگاههای بیشتری برای آموزگارت در زمینه فهم مسائل دینی برگزار نمایید.
- اگه میشه دوره فهم قرآن استاد چیت چیان رو برای معاونین پرورشی تابستان برگزار کنید.
- برای آموزش بیشتر به دانش آموزان این کارگاه ها لازم است باتشکر از همه ی شما عزیزانی که در این راه تلاش می کنید.
- با سلام و احترام و تشکر فراوان جالب است که فیلم های کانال در مورد زندگی موجودات دریا و... در سوره ی حمد را برای دانش آموزان در کلاس گذاشتم و از آن به بعد سوالاتی که در درس می پرسم تعداد زیادی آن را با قدرت خدا و عظمت و زیبایی خلقت ارتباط می دهند.
- تشکر و خدا قوت به همه ی کارشناسان و صاحب نظران در این کلاس ها قرآن و امام زمان عج پشت و پناهتان باشد.

فهم قرآن

- از این دست جلسات زیاد بذارید لطفا
- ضمن تشکر از طرح بسیار خوبتون اگر نمونه هایی از فعالیت ها را بیشتر به نمایش می گذاشتید بهتر بود.
- توجه به معلم به عنوان اصلی ترین مشوق و موثرترین فرد در اثر گذاری در تربیت فرزندان بدین معنی که علاوه بر حساسیت در انتخاب معلم برای کلاس به نیازهای مختلف معلمان نیز توجه داشت.
- بسیار عالی بود و دید ما را بسیار بازتر کردن چون یاد گرفتیم تفکر همراه با تدبیر را.
- باسلام با توجه به عملکرد خوب و مطلوب خودمان در ایجاد مفاهیم زیباییهایش را با بیان خوب، کلیپ کودکانه، شروع کلاس با سوره حمد و خواستن دانش آموز از شکر گزاری نعمت ها.
- این روشی فوق العاده سودمند برای افزایش اطلاعات معلمین و مدرسین است و تکرار آن خیلی رضایت بخش خواهد بود.
- این طرح را اجرا می کنم امیدوارم برکات آن را در زندگی خود و شاگردانم مشاهده کنم.
- با عرض سلام و خدا قوت... بسیار عالی از برگزاری جلسه و پاسخگویی به سوالات و بیان مفاهیم که به صورت عالی و خوب توضیح داده شد. اگر ممکن است راهنمایی بفرمائید بعضی از اولیا برای یادگیری فرزندشان برای یادگیری قرآن و مفاهیم دینی جلوگیری می کنند و با معلم همکاری ندارند چون عقاید و اعتقادات خودشان رو دارند در این خصوص لطفا راهنمایی بفرمائید.
- ضمن عرض سلام خدمت شما بزرگواران، از برگزاری این دوره صمیمانه سپاسگزارم امیدوارم به آن آنچه را اموختم به خوبی در عمل پیاده نمایم و من ا... توفیق.
- خواندن آیه الکرسی و ذکر ایام هفته و روزهای سه شنبه دعای عظم البلاء در کلاس من هر روز اجرا می شود و تاثیر مثبت در زندگی خودم هم دارد. استفاده از رحل برای قرآن کریم - انجام مراسم و آموزش وضو برای حضور در کلاس قرآن - شرح ضرب المثل ها و داستان های قرآنی - ترجمه ی مختصر و کوتاه آیات و دعاهای قرآنی - بهره گرفتن از داستان های انبیاء - برگزاری مسابقه در کلاس - نقاشی در مورد کارها و مطالب گفته شده در کلاس - خوشنویسی آیات و کلمات و یا جملات قرآنی - بهره گرفتن از علما و استادان قرآنی در کلاس تشویق و ترغیب دانش آموزان به شرکت در مراسم ها و برنامه های مسجد محل و تشویق به شرکت در کلاس های قرائت خارج از کلاس و مدرسه.
- باتشکرفراوان، اگر این برنامه ها، یک ماه بعد از آغاز سال تحصیلی شروع بشه خیلی کارآیی داره. لطفا اگر در تواتون هست بفرمایید معاونین محترم پرورشی دبستان ها هم برای رضای خداوند، فعالیت مجازی و حضوری داشته باشند تا حقوقی که می گیرند، حلال باشه برایشان. نه به اصطلاح آن ها هم باید الگوی کوچکی برای سایر معلمان باشند. قطعاً مشاهده ی عملکرد چنین افرادی باعث دین گریزی دانش آموزان عزیز و اولیا می شود. با آرزوی توفیق برای خدمتگزاران واقعی دین علم و اخلاق
- با سلام و عرض ادب خدمت شما بزرگواران و خسته نباشید اگر این آموزش ها مداوم باشد خیلی

فهم قرآن

مفید تر خواهد بود .

- بنده از ابتدای شغلم ، این طرح را در کلاسهایم اجرا کردم و در پیشرفت تحصیلی ، اخلاقی ، رفتاری ، و آرامش دانش آموزان بسیار موثر بوده و خوبه که این طرح ادامه دار باشه و همه ی مدارس از این طرح در کلاسها استفاده نمایند طرح بسار خوبی است
- خیلی عالی بود ولی کاش بشه این پخش زنده ها سیو بشه و تو گروه استفاده مجدد بکنیم و فقط به یک جلسه نباشه چندین جلسه در ساعات مختلف گذاشته بشه تا دسترسی برای همه ممکن بشه و خدا قوت
- استاد بسیار کامل و خوب صحبت کرد دخترم که کلاس چهارم هست با دقت به صحبت های ایشون گوش می داد
- بهتر است این جلسات بیشتر باشد و شیوه های کار با کودکان گفته شود و حتی فایلهایی باشد که خانواده ها را هم همراه کنیم
- در صورت امکان جلسات تداوم داشته باشد . باتشکر از استاد گرامی بابت مطالب مفید و آموزنده
- کارگاه آموزشی قرآن خیلی مفید بود لطفا اگر ممکن هست جلسات بیشتری بگذارید تا بهتر آموزش ببینیم و بتوانیم به دانش آموزان انتقال بدهیم .
- سایر اجزا نماز را به صورتی که باید در کلاس اجرا شود به صورت کارگاه آموزشی طرح شود و تشکر فراوان از طرح قرآنی امیدوارم این طرح ها تداوم داشته باشد .
- کلاس خوب و آموزنده ای بود اگر ممکنه لطفا بیشتر از این کلاس ها برگزار کنید .
- سلام و سپاس از زحمات شما ان شالله نتیجه عملی اینگونه کلاس ها را نیز توسط همکاران گرامی به شکل فایل های کوتاه صوتی یا تصویری نیز در همین کانال منتشر بفرمایید تا از تجارب یکدیگر بهره مند شویم و ایده بگیریم
- با عرض سلام و خداقوت ضمن تشکر از مطالب خوب و طرح خوب و بسیار مهم پیشنهاد میکنم منابع و اطلاعات بیشتری در اختیار معلمان قرار بگیرد و طرح ابتدا خوب به همکاران تفهیم شود
- کارگاه خیلی خوبی بود ، ما مدیران و همه همکاران آموزشی نیاز مبرم به چنین کارگاه های داریم برای رشد خودمان و نسل آینده و تربیت فرزندانی که عبد خالص باشند .
- گذاشتن این دوره ها برای معلمین بسیار سود مند هست . باز هم از این کلاس ها حداقل ماهی یک بار گذاشته شود تا فراموش نشود . از کلاس امروز بسیار استفاده کردم .
- این کلاس ها را از اول سال برای معلمین بگذارید که خیلی سودمند هست و در طول سال می توانند در کلاس اجرا کنند .
- بسیار کار سودمندی را شروع کرده اید . ذخیره آخرتتان باشد . انشالله بیماری رفع شود تا بتوانیم در

کلاس های حضوری بهتر این مفاهیم را اجرا کنیم و آموزش دهیم. سپاسگزارم

- با تشکر از زحمات شما، واقعا جای این مباحث و فعالیتها در آموزش و پرورش خالی بود، ممنون میشم کارگاههای بیشتری برای ما قرار بدید خصوصا در تابستان. از اونجایی که دوره های خاصی در این باره ندیدیم حتما منابع چه به صورت فیلم، چه به صورت کتاب یا جاهایی که در فضای مجازی میشه از اونها استفاده کرد معرفی بفرمایید، باز هم تشکر می کنم، خدا توفیقتون بده ممنونم.
- سلام خیلی استفاده کردم. همین دوره ی کوتاه، نگاهم را به آفرینش جهان و خالق آن، تغییر داد و زیباتر کرد.

- باسلام و احترام و تشکر فراوان از مجموعه مدرسه قران جلسه ی امروز خیلی جامع و کامل و عالی بود. مخصوصا زمانهایی که استاد قران را باز می کردند و مطالب را بیان می کردند جذابیت مطالب دوچندان می شد و این مساله بسیار شگفت انگیز بود.

- خدا را شاکرم که توفیق همراهی با همکاران در طرح فهم قرآن را نصیبم کرد. حدود ۳۰ سال (با در نظر گرفتن سابقه تدریس در مدارس غیردولتی و سپس دولتی) زبان انگلیسی درس میدادم ولی در سال های اخیر، آرزویم تدریس دروس خدانشناسی و قرآن بود. به لطف خدا به آرزویم رسیدم. خدا رو شکر
- معلم قران باید در همه پایه ها اختصاصی و متخصص و آشنابه آموزش کودکان واز همه مهمتر دارای روحیه وانگیزه ونشاط لازم باشد.

- در کنار آموزش مفاهیم قرآن به دانش آموزان باید چنین آموزش هایی برای خانواده ها نیز داده شود که تاثیر بیشتری داشته باشد.

- برای آموزش نیاز به ساعت بیشتر داریم

- خداقوت ان شاءالله این گونه کلاس ها تداوم داشته باشد.

- خیلی عالی است ولی متاسفانه ما معلما با این گوشی ها و فضای مجازی خ درگیر شدیم.!! کاش قبل کرونا بود این مباحث که اینقد از فضای مجازی گریزان نبودیم!

- با سلام و احترام به نظر بنده، اگر محتوا به صورت چکیده و مختصر ارائه شود و از تکرار پرهیز گردد. همچنین یک فیلم به روش های مختلف اجرا شده در هر پایه اختصاص داده شود، محتوای دوره کاربردی تر و مفیدتر خواهد بود. سپاس از شما بزرگواران که دغدغه های فهم قرآن و نمود آن در زندگی نسل آینده را دارید. موفق و سربلند باشید.

- این مطالب در کتاب درسی قرآن هم گنجانده شود. تا دانش آموزان و خانواده های آنها ملزم به انجام موارد مورد تاکید شوند

- مراحل کار را عینی تر و با بیان مثال و مصداق بیان کنند

- قرآن کتاب زندگیست ولحظات یک انسان باید قرین با آیات الهی باشد. انسان هر چه قدر از دریای

قرآن بیاموزد اندک است و قطره ای از دریاست پس غور کردن در عمق آن باید با غواص همراه بود برای مامعلمان افتخار بزرگیست که یاد بگیریم و یاد بدهیم ایکاش این دوره های بسیار ارزشمند مداومت داشته باشند. کارگاههایی جهت آموزش و انس بیشتر با قرآن دانش آموزان برگزار شود. سپاسگزارم در مسیر قرآن و پناه قرآن باشید.

- با سلام دوره بسیار عالی بود بهتر است مخصوصاً روش های بیان شده اگر امکانش باشد روش های تدریس و فعالیت های خلاق آموزگاران هم در جلسات بعدی گذاشته شود
- تشکر و قدردانی از زحمات شما، ان شاء الله این برنامه ادامه دار باشد.
- لطفاً در شاد جلسات را برگذار نکید پشتیبانی خوبی ندارد
- با سلام خدا قوت ان شاء الله اولیا هم بتوانند در فهم قرآن همراه کنیم
- با سلام و عرض ادب امیدوارم در این راه بتوانم همسو با اهداف شما و رسیدن به مقصود طرح قدم بردارم.

- لطفاً یک جلسه برای اولیا هم در این خصوص برگزار شود
- سلام من معاون آموزشی هستم که از ابتدا در جلسات شرکت کردم چون با بچه ها قرآن کار می کنم می تونم ادامه بدم یا نه از سالهای قبل هم فقط درس قرآن را تدریس می کردم
- تقاصاً دارم مشابه این طرح برای اولیای دانش آموزان طراحی و اجرا بشه
- با تشکر از استاد محترم اگر ممکن است زمان کلاس زودتر باشد با تشکر
- بسیار کلاس پر محتوایی بود امیدوارم که همیشه این کلاس ها ادامه داشته باشد
- باسلام و تشکر، برنامه شاد خوب کار نکرد و خطای ورود اعلام کرد و این باعث شد ما فیلمو نبینیم، بنظرم در کانالهای واتساپ اداره یا مدارس هم این فیلمها فرستاده میشد تا همکاران و بنده نیز استفاده بهینه میکردیم.

- من خیلی دیرتونستم وارد جلسه بشم یعنی ارور میداد تماس گرفتم و تونستم جلسه وارد شدم امیدوارم سئوالات رو درست پاسخ داده باشم

- با سلام و عرض تشکر در برخی مدارس دیده میشود که خانواده ها گاهی مخالفت دارند با آموزش مفاهیم دینی و هیچگونه اجازه ای به معلم در این زمینه نمیدهند مخصوصاً مناطق مرفه نشین و اولیای مدارس غیردولتی. لطفاً توضیح دهید با اینگونه از خانواده ها چه کنیم؟

- لطفاً نویسنده و ناشر کتاب های ذکر شده را در کانال قرار دهید و این جلسات از ابتدای سال به صورت مداوم باشد

- عالی بود لطفاً منابع در اختیار معلم قرار دهید
- نمونه های انجام شده بفرستید

فهم قرآن

- این دوره‌ها بیشتر باشد . حتی برای بچه‌ها
- سلام . خداوند بر توفیقات خالصانه همگی بیفزاید و مدال افتخاری دین از دستان با برکت امام عصر علیه السلام دریافت کنید و در زمان ظهور از خادمان خاص ایشان در اجرای فرامین قرآن باشید.
- سلام در پخش صدا قطع و وصل می شد
- کیفیت صدا به هیچ عنوان مناسب نبود و مطالب رو متوجه نشدم
- بسیار از برگزاری طرح قرآن متشکرم
- به نام خدا سلام من امروز جلسه اولم بود . در جلسه فهم قرآن شرکت کردم برای شروع کار در کلاس باید از کجا شروع کنم . ممنون می شوم راهنمایی کنید .
- بسیار جالب و آموزنده بود و به درک معلم و دانش آموز کمک بسیاری نمود .
- چون شاد مشکل قطع شدن زنده را دارد تمرکز را به هم می ریزد
- در مورد آموزش سوره ها به کودکان ابتدایی بیشتر صحبت شود
- در مورد آموزش دقیق تر برای ما فیلم های آموزشی بیشتری در کانال بگذارید تا با شیوه های متنوع تر بتوانیم آموزش را انجام دهیم و در هر پایه به طور اختصاصی الگوهای آموزشی در اختیار معلمان بگذارید . سپاس از شما
- لطفاً کتاب های درسی قرآن هر پایه را هم با محتوای این طرح انطباق دهید و در هر پایه چند سوره با این روش در کتاب درسی قرآن گنجانده شود تا بیشتر مورد توجه و تمرکز دانش آموزان و اولیای آنان باشد و کتاب روش تدریس فهم قرآن ویژه ی هر پایه ی تحصیلی توسط متخصصین این حوزه تدوین گردد و در اختیار آموزگاران قرار داده شود . در پناه حق سلامت و سرفراز باشید . سپاس
- اصلاً متوجه نشدم اما در کارگاه بهمن ماه سال قبل که شرکت کردم منتظر انجام خیلی از کارهایی شدم که گفته بودید اما هیچ باز خوردی ندیدم ، ضمن اینکه سوالات بسیار مهم و اساسی دارم و اشکال مهم به کار و اگر بشه با خود آقای دژ بخش صحبت کنم خیلی بهتر چون ایشون معرفی دوره ها رو در دست دارند
- سلام لطفاً این دوره های آموزشی رو بیشتر کنین .. خیلی خوب بود آموزشی بود . متشکرم
- نت ضعیف بود و قطع و وصل می شد نمی توانستم کامل ببینم
- سلام خسته نباشید عالی بود پیشنهاد می کنم کتابها ی که استاد گفتن را در اختیار معلمها قرار بدهید تا بهتر بتوانیم با دانش آموزان کار کنیم ممنون
- خیلی عالی متشکرم تغییر زمان کلاس به روز پنج شنبه جهت استفاده بهینه
- خوب بود به امید خدا مباحث ادامه داشته باشد .
- سلام و عرض ادب سپاسگزارم از این تدریس و ایجاد انگیزه در بین معلمان خداقوت موفق باشید

فهم قرآن

- سلام و خسته نباشید بسیار عالی و آموزنده بود فقط گزینه دانلود نداشت البته تایم خوبی برای یادداشت برداری داشت ولی برای یک سوره بسیار کامل و موفقیت آمیز توضیح داده شده بود
- محتوای آموزشی برای پایه دوم بسیار عالی است. با تشکر فراوان
- کلاسها قبل از شروع مدارس و حضوری برگزار شود بهتر است معلم قرآن اختصاصی باشد
- بیانات موجز باشد و از حاشیه کاسته شود تا نتیجه گیری زودتر حاصل شود.
- یک منبع همیشه در دسترس برای آموزگاران مشخص شود
- بسیار کلاس جالبی بود تا اونجایی که صدا رو شنیدیم اما متاسفانه به دلیل ایرادات سامانه صدا بسیار قطع و وصل میشد کاش این کلاس رو باز هم ادامه داشته باشه که بتونیم کامل استفاده کنیم
- اگر برای ارائه مطالب از پاورپوینت استفاده شود به جای نوشتن آن روی تخته خیلی مفیدتر خواهد بود.
- خویو بود و اینکه اگر میشه سوره هایی که برای پایه ششم مناسبتره رو دوباره اعلام کنید ممنون
- میشم مطالب کلاس خیلی خوب بود فقط برای من خیلی جاها قطع میشد دوست داشتم بدون وقفه همه صحبت های استاد و بشنوم
- سیستم ایراد پیدا کرد و بیشتر مواقع صدای استاد قطع میشد، لطفا در ساعاتی کلاس ها برگزار شوند که با ساعات درسی تداخل نداشته باشد و سرعت اینترنت بالاتر باشد، تشکر
- باتشکر از همه ی عزیزان عالی بود. ممنونم
- پیشنهاد: جلسات بیشتری در این مورد و شناخت قرآن گذاشته شود سپاس از شما
- عالی بود فقط برای من خیلی قطع و وصل میشد کاش فیلمش رو همینجوری بزارین که ببینیم
- سپاس از برنامه مفید و کاربردی ادامه دار بودن این گونه مباحث انتقال ساده همین مفاهیم مفید برای اولیا و دانش آموزان
- بسیار عالی تشکر از شما فقط از قبل اگه اعلام بشه برنامه ریزی بشه متسکریم
- سلام عرض خسته نباشید کاش کرونا نبود و این کلاسها به صورت فشرده در تابستان برگزار می شد . ممنون بابت تدریس های خوب
- عالی بود. اما متاسفانه اطلاع رسانی ضعیف است بنده خودم دنبال کانالهای مختلف ی کردم تا بتونم کارم رو به نحو احسن انجام بدم اما متاسفانه بیشتر همکاران از کانال های خیلی عالی و پربار شاد اطلاع ندارند. مورد دوم اینکه ای کاش یک سری از کتاب هایی که معرفی کردند را به هر مدرسه بعنوان راهنمای معلم اهدا کنند.
- سلام خسته نباشید کلاس عالی بود باز هم اجرا شود
- سپاس تشکر دوره بیشتر بگذارید جلسات
- بسیار عالی بود. تکرار این کارگاه ها بسیار مفید می باشد.

فهم قرآن

- تکرار و تداوم کلاسها
- با سلام روش جالبی بود اگر به همین صورت ادامه داشته باشد خیلی بهتر است با تشکر
- کلاس عالی بود اگر ادامه داشته باشد
- عالی بود فقط اگر زمانش زودتر شروع میشد که قبل از اذان مشهد تمام میشد بهتر بود
- استفاده از اساتید یا تجربه در زمینه آموزش قرآن به کودکان دبستانی ، داستان ها و قصه های قرآنی به زبان ساده و کودکانه و انیمیشنی
- با وجود حجم بالای کار در فضای مجازی اگر این طرح در تابستان اجرایی شد و از اول سال تحصیلی سال بعد ما مجری طرح در کلاس های درس می شدیم خیلی بهتر بود، واقعیتش من امروز واسط جلسه توونستم وارد بشم محتوا هارو فعلا موفق نشدم ببینم ولی گزینه هارو طبق مطالبی که تو همین جلسه شنیدم و... ، زدم... با تشکر از عوامل طرح
- ادامه جلسات و اجرای یک جلسه آموزشی
- ممنون از زحمات شما بزرگواران ، فقط اینکه اگر چه نسبت به جلسه قبلی بهتر شده بود اما باز خیلی قطع و وصل داشت .
- با سلام و احترام و عرض تشکر لطفا ساعت کلاس را در صورت امکان شب ها بگذارید تا ما با آرامش بیشتر ببینیم و استفاده کنیم امروز متاسفانه کلاس قرآن شما با سند تحول تداخل داشت و ضمنا به خاطر ترافیک و پیک استفاده در شاد صدا و تصویر قطع و وصل میشد و من هیچ استفاده ای از کلاس نداشتم با این که سند تحول را با گوشی و کلاس فهم را بالپ تاپ شرکت کردم ولی فقط اینترنت مصرف شد و نتوانستم استفاده کنم .
- کیفیت برنامه خیلی خوب نبود و صدای مدرس مدام قطع و وصل میشد .
- خیلی عالی و مفید بود . خسته نباشید
- مفاهیم آن جامع و کامل بود خیلی استفاده کردم دم عید بوده
- سلام ، خداقوت سپاس از استاد گرامی به نظرم اگر داستان و نمایش کنار آموزش باشد برای دانش آموز ابتدایی دلنشین تر می باشد و اگر به کمک فضای مجازی بتوان فضا و محیط آموزشی را نشان داد خاطره انگیز می شود .
- عالی بود ، کلاس ها مستمر باشد . خداقوت
- خیلی مفید بود
- با تشکر از استاد گرامی در ارائه مطالب مفید و ارزنده موفق باشید
- با تشکر فراوان از کارگاهی که در اختیار ما قرار دادین
- انتقال مفاهیم به کودکان با شیوه مجازی کار آسانی نیست .

فهم قرآن

- لطفا برای کلاس اول و جذب آن ها به قرآن کلاس های جذاب های شاد برای آموزش در شاد برای معلمان بگذارید.
- خوب بود و استفاده کردیم
- برای تاثیر گذاری بیشتر قرآن در ذهن بچه ها چه راهکارهای را برای بچه ها های مقطع ابتدایی دارید؟
- بسیار عالی. سپاس برای برگزاری دوره
- با عرض سلام و خسته نباشید و خدا قوت. به تغییراتی در کتاب های قرآن ایجاد نمایید.
- با سلام خدمت شما مطالب بسیار ساده و روان بود و قابل فهم ممنون از زحماتتون خسته نباشید
- با سپاس از دوره برگزار شده، بسیار عالی بود
- عرض سلام و وقت بخیر، جلسه قبل عید خیلی قطع و وصل می شد. این جلسه بیش تر استفاده شد. بهتر است در آموزش برخط هم به سبک های مختلف یادگیری توجه شود. مثلا در بیان همان زیبایی هایی که فرمودید از تصویر و... استفاده نمایید. به عنوان مثال استادی می فرمودند انسان چشمه ای از ذات و زیبایی خداوند است. کافی است دو آینه روبروی هم بگذارید و یک گل وسط دو آینه و ببینید در بین این دو آینه هزاران عدد از این گل منعکس می شود. در واقع انسان در عالم جمال خداوند را می بیند و... کافی است در کلاس برخط یک همچین جلوه ای حای برای معلم ها نشان داده شود و... از روز گذشته در فکر بودم که برای ماه رمضان، دهر روز چند آیه قرآن کتاب درسی را فقط روخوانی نمایم تا انس بیش تری با قرآن در ماه مبارک پیدا کنند. اما از صحبت امروز استفاده کردم و روزی شد تا به سایت مراجعه کنم و برای ماه مبارک رمضان هر روز پنج دقیقه اول کلاس را با کاربرگ و... جلو بروم و برای همکاران دیگر در گروه های محتوای پایه دوم هم نشر دهم. تا هم انس با قرآن باشد و هم به امید خداوند فهم قرآن. البته به امید خداوند حکیم اقبِت به خیر باشید. استفاده زیادی نمودم.
- لطفا بازه زمانی مناسب تری انتخاب بفرمایید. و تعداد جلسات را بیشتر کنید و میزان زمان کمتر شود. ۴۰ دقیقه تا کیفیت گوش دادن به مطالب بالاتر رود.
- تشکر از کلاس های خوبتون
- کتابی از داستان های قرآنی در اختیار آموزگاران قرار دهید. ممنون
- بهتر است مفاهیم به صورت شعر و داستان آموزش داده شود
- سعی کنید مفاهیم را کامل بیان کنید با قرآن زیاد ف ر ق نداشته باشد
- مطالب خیلی عالی بود
- بسیار خوب و کاربردی
- سلام، بهتر است کلاسهای اینچنینی بیشتر تشکیل شود.

فهم قرآن

- بسیار عالی بود تشکر
- کاش جزئی تر توضیح داده شود که چطور با نشاط به دانش آموزان مفاهیم قرآن را بگوئیم.
- مطالب خوبی بود
- کتاب را در دسترس همه ی مدارس قرار دهید
- سلام با عرض خسته نباشید خدمت استاد گرامی لطفا در مورد سوره های دیگر هم حتما کارگاه بگذارید زیرا خیلی عالی و آموزنده بود. ممنونم
- این کارگاه ادامه داشته باشد تا بتوانیم از مباحث خوب استاد لیشتر بهره مند شویم
- سلام. باتشکر. مشکل اصلی قطع اینترنت است.
- سلام، لطفا کتابی در این زمینه معرفی بفرمائید جهت آموزش آموزگاران در راستای انتقال مفهومی قرآن. سپاس. انشاءالله قرآن در زندگیتان جاری.
- چگونه آموزش شادی در تدریس قرآن و نماز داشته باشیم؟؟ اختصاص فردی آموزش دیده و متخصص در آموزش قرآن و نماز بسیار موثرتر خواهد بود. سپاس.
- لطفا پرسش ها را به عنوان آزمون در نظر بگیرید و امتیازش را برایمان ثبت کنید.
- لطفا جلسات بیشتری در مورد فهم قرآن گذاشته شود. باتشکر
- با عرض ادب و با اهداء سلام و روحوانی و روانخوانی و فهم رسالهای مجتهدین و حید خراسانی و رهبر مان آیه الله خامنه ای را هم مانند اجرای فهم قرآن مخصوصا در تابستان ویژه احکام پوشش و روابط محرم نامحرم با استناد به آیه های قرآن تدارک ببینید. هر نه نفر را یک نفر آموزش بدهد.
- سپاس شما به خاطر برگزاری و ارائه مطالب مفید و آموزنده
- کیفیت فیلم و شدت صدا بسیار ضعیف بود و با توجه به اهمیت موضوع، فهم فیلم کمی مشکل می شد.
- باعرض سلام و ادب لطفالین کلاسها ادامه داشته باشه بصورت تخصصی تر. بلکه ماهم بعنوان یک معلم و مادرباقران مانوستربشیم
- سوالات ذکر شده با توجه به محتوای کلاس در نظر گرفته نشده بود بهتر بود در زمینه دوره دوم رشد کودک سوالات تهیه میشد منظور نشاط، گزینه های مختلف و غیره
- جلسات ادامه دار باشد نمونه عملی از یک سوره داشته باشن
- سلام لطفا در مورد لزوم یا عدم لزوم حفظ سوره های کتاب درسی در پایه اول هم توضیحاتی رو بفرمایید
- مداومت اینگونه جلسات در طی سال
- لطفا پخش زنده را به صورت فیلم تکرار کنید.

- تایم لایو خیلی طولانی بود
- حتما این دوره ها ادامه داشته باشد. خیلی اثر بخش است
- بسیار عالی بود ای کاش کتابهای ساده ای در این زمینه در اختیار دانش آموزان قرار گیرد و معلمان موظف به اینگونه تدریس در کلاس شوند .
- با سلام و احترام پخش زنده خیلی مشکل داشت صدا و تصویر در بیشتر موارد قطع و وصل میشد اگر امکان داره فایل صوتی این تدریس رو در شاد بگذارید
- سلامی مجدد. باتشکر از شما. خیلی خوب است که از تجربیات هم استفاده نماییم. بسیار عالی بود.
- محتوای دوره بسیار عالی و کاربردی بود. با سپاس
- سعی کنیم این کار را فقط برای رضای خدا انجام دهیم و با بخش نامه های مختلف ارزش این کار پایین نیاوریم. به عنوان نمونه مستند کردن، این کارها به نظرم خودنمایی و... است.
- بسیار عالی و کاربردی بود
- لطفا جلسات بیشتری برگزار کنید. ممنون
- سلام اجرکم عندالله نقاشی سوره بسیار زیباست اما روشهای آموزش ضعیف است من فکر میکردم تدریس مفاهیم قرآنی جذابتر از اینها باشد.
- مطالب بسیار جالب بود، ولی ساعت ان یک ربع به اذان تمام شود و بهتر است، تاریخ و ساعت قبلا اعلام شود متشکرم
- قفل بودن ۴۰۴ باعث شد نتونیم شرکت کامل در کارگاه داشته باشیم
- با عرض سلام و خسته نباشید، بسیار مفید و آموزنده بود، ممنونم
- بسیار عالی بود تشکر از شما
- این جلسات ادامه پیدا کند.
- خیلی عالی و کامل بود اگر ممکن هست این کار ادامه داشته باشد
- جلسه بسیار خوبی بود روند کار به صورت مرحله و دوره مطالعاتی با چارت مشخص باشه سپاسگزارم
- با تشکر فراوان از طرح مفید و کاربردی